

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt
des Bundes
zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата виносить 15 К., 15 Мар., 3 Дол., 6 рублів,
піврічна 8 К., 3 рублі, квартальна 4 К. 50 сот., 1.75 руб.
Кожда зміна адреси 50 с. Ціна сього числа 40 сот., 15 коп.

Редагує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: **Микола Троцький.**
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.
Адміністрація: Tür 6. Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в ніяку переписку.

IV рік. Ч. 36.

Відень, 2-го вересня 1917.

Ч. 166

До політичної кризи на Україні.

До заграничних часописей дістали ся вістки, що на Україні вибухла гостра політична криза, що між Центральною Українською Радою і петроградським правительством відносини крайно загострилися, що Генеральний Секретаріат Ради зловжив свої мандати і т. ин. Криза викликана тим, що центральне правительство, затверджуючи вибраний Ц. У. Радою Генеральний Секретаріат, видало для нього такі інструкції, які противлять ся угоді з дня 16 липня, обмежують його компетенцію та урізують територію, на яку має поширювати ся власть Секретаріату. Не маючи наразі докладних відомостей про хід подій, установимо передовсім хронологію відомих нам фактів, які стоять у звязку з кризою.

Наслідком угоди Центральної Української Ради з тимчасовим російським правительством з дня 16 липня та в цілі виконання тої угоди приступила Ц. У. Рада до поповнення себе й вибраного нею раніш Генерального Секретаріату представниками національних меншостей і до сконкретизування компетенції і обсягу діяльності Ради й Генерального Секретаріату та взаємних відносин з російським тимчасовим правительством.

Засідання Комітету Ради або т. зв. „Малої Ради“ вже при участі репрезентантів національних меншостей, на яких обговорювано ті справи, відбували ся в днях 27, 28 й 29 липня і в результаті прийнято дня 29 липня поміщений низше статут тимчасової конституції і переведено повоний вибір Генерального Секретаріату, склад якого подали ми в попереднім числі „Вістника“.

У вступній замітці до статуту конституції України „Роб. Газ.“, з якої передруковуємо сей документ, говорить ся, що сей статут буде переданий по телеграфу Винниченкови для предложення його тимчасовому правительству, по затвердженню яким одержить він силу закону.

З сеї замітки, як також з вістки, поданої нами в попереднім числі за „Русским Словом“ і „Южным Краєм“, виходить, що на запросини з Петрограду Винниченко з Барановським і Рафесом виїхали туди ще перед остаточним прийняттям Радою статуту конституції, імовірно таки 28 липня, інакше „Робітничая Газета“ не писала-б, що статут буде переданий по телеграфу Винниченкови.

Під дату 9 серпня находимо в „Биржевых Вѣдомостях“ новинку, в якій говорить ся, що в сих днях відбували ся (в Петрограді) приватні наради між представниками Ради Винниченком, Барановським і Рафесом та заступником міністра президента Некрасовим і членом юридичної комісії при тимчасовім правительстві бароном Нольде про практичну діяльність Секретаріату й обем його компетенції. Результатом сих нарад була згода Некрасова внести на розгляд правительства в найближчих днях проект інструкції для Секретаріату, опрацювання якої підняв ся проф. барон Нольде.

Як видно з телеграми петроградської телеграфічної агенції, поданої низше, затвердження статуту (інструкції) Генерального Секретаріату наступило 17 серпня, отже майже по трьох тижнях від виїзду з Києва до Петрограду Винниченко й тов. і в всім днів по вістці в „Бирж. Вѣд.“ про переговори в Петрограді.

Чи Винниченко сидів через цілий сей час у Петрограді, чи по „приватних“ нарадах, які мали місце перед 9 серпня, а які тягли ся більше 10 днів, виїхав до Києва, — не знаходимо ніде на се відповіді й не можемо сказати, чи репрезентанти тимчасового правительства „офіційно“ брали ся до справи статуту Секретаріату в присутности Винниченка й чи він поносить яку небудь відповідальність за те, що тимчасове правительство не затвердило проекту Ради, а оголосило свій проект, вироблений бар. Нольде, з великими обмеженнями.

Можна думати, що Винниченко не витримав свідомої проволоки й водження за ніс та, не ждучи на ухвали правительства, повернув до Києва. А що свідомо проволіканне з боку правительства було, про се свідчить поведенне бар. Нольде в українській справі на зїзді кадетів дня 7 серпня (див. про се на инш. місці).

Загалом напрошуєть ся підозрінне, що ухвала правительства з дня 17 серпня є ділом кадетів, які завзяли ся за всяку ціну перешкодити творенню автономного життя України й у сім напрямі напевно впливали на правительство при обісланню його при останній реконструкції своїми членами. На се вказує особа бар. Нольде, який крайно різко скритикував був угоду з 16 липня, а тепер виступив спеціалістом української справи одночасно і в партії кадетів і в тимчасовім правительстві.

Як зареаговано у Києві на акт петроградського правительства з дня 17 серпня, про се маємо дуже скупі й малодостовірні відомости, над якими не варто спиняти ся, крім телеграми петроградської телеграфічної агенції з датою 24 серпня. Зміст її такий:

„По звідомленню Українського Генерального Секретаріату про переговори з тимчасовим правительством щодо справи його організації, як і щодо переданих тимчасовим правительством 17 серпня Генеральному Секретаріатові інструкцій прийняла Центральна Рада ухвалу, в якій між иншим стоїть: Виходячи зі становища, що конче потрібно з цілою рішучістю звернути увагу тимчасового правительства на те, що його інструкції з 17 серпня противлять ся угоді між Радою і ним, угоді, котра єдина може служити підставою для приготування, як української автономії, так і Українських Установчих Зборів та всеросійського Установчого Зібрання взагалі, — далі бажаючи привернути на Україні певний порядок і скріпити в ній здобутки революції, уважає Рада своїм обовязком предложити членам Генерального Секретаріату нові інструкції для затвер-

дження тимчасовим правительством і поручити, як Військово-Му Комітетови Центральної Ради, так і Генеральному Секретаріатови виробити статут, що упорядкує би взаємини між Радою і Генеральним Секретаріатом, а останньому поручити вироблення ряду проєктів, а саме про робітниче питання, аграрне, про забезпечення живністю і публічне навчання. Зате тимчасове правительством має займатися питанням про війну та мир і справу кари смерті. Далше треба негайно приступити до приготування робіт по скликанню Українських Установчих Зборів, як і всеросійського Установчого Зібрання, і звернути увагу всіх національностей України на нестачі інструкцій та звернути ся у поклик до робітничих мас цілої України з домаганням зорганізувати боротьбу за свої інтереси та згуртувати ся довкола Української Центральної Ради“.

Не маючи під руками ані автентичного тексту затвердженого російським правительством статуту Генерального Секретаріату, ані докладних звідомлень з перебігу засідань Ради й автентичного тексту її ухвал, мусимо здержати ся наразі від обговорення суті нового конфлікту між Центральною Українською Радою та петроградським правительством і викликаного тим конфліктом внутрішньої кризи в Раді, зглядно Секретаріаті Ради, коли правдиві відомости, що цілий Секретаріат зложив свої мандати. До безпосередніх вістей з Києва, які кольпортують ся у віденській пресі, не маємо жадного довірря.

Конституція України.

Дня 29 липня (н. ст.) після двох-днєвного обговорення Малою Радою остаточно прийнято статут Генерального Секретаріату, який встановляє взаємні відносини між сим новим найвищим краєвим органом на Україні й Ц. Р. з одного боку та Секретаріатом і тимчасовим правительством з другого боку.

Сей статут передано телеграфічним шляхом Винниченкови для доручення тимчасовому правительству й після затвердження він одержав силу закону як основи Конституції України. Ось сей текст:

На підставі згоди з тимчасовим правительством дня 16 липня (н. ст.) 1917 р., — орган революційної демократії всіх народів України — Українська Центральна Рада, що має підготувати Україну до остаточного здійснення автономного ладу й довести її до Українських Установчих всенародніх Зборів і російського Установчого Зібрання, — утворює Генеральний Секретаріат, який являєть ся найвищим органом управи на Україні.

Діяльність Генерального Секретаріатузначаєть ся тимчасово такими головними пунктами:

§ 1. Найвищим краєвим органом управи на Україні є Генеральний Секретаріат Української Центральної Ради, який формуєть ся Центральною Радою, відповідає перед нею і затверджуєть ся тимчасовим правительством.

§ 2. Формування Генерального Секретаріату Центральної Рада здійснює через свій Комітет.

§ 3. Центральна Рада затверджує Генеральний Секретаріат в цілости, висловлюючи йому довірре.

§ 4. В склад Генерального Секретаріату входить 14 генеральних секретарів, а саме секретарі: в справах внутрішніх, фінансових, військових, харчових, земельних, юстиції, освіти, національних, торгу, промисловости, почти й телеграфу, праці, доріг, генеральний контролор і генеральний писарь.

Примітка. При секретареві в національних справах назначаєть ся три товариші секретаря — від Великоросів, Євреїв і Поляків. Товариші секретаря по ділам своєї нації мають право реферату й рішачого голосу в сих справах у Генеральнім Секретаріаті. Товариші секретаря в національних справах затверджують ся Комітетом Ради.

§ 5. Свою власть Генеральний Секретаріат здійснює через всі урядові органи на Україні.

§ 6. Всі урядові органи на Україні підлягають власти Генерального Секретаріату.

Примітка: Генеральний Секретаріат установає, як і органи, в яких межах і в яких випадках мають зносити ся безпосередно з тимчасовим правительством.

§ 7. Всі урядові посади на Україні, коли вони не виборні, заміщають ся Генеральним Секретаріатом або підвладними йому органами.

§ 8. При тимчасовім правительстві має бути статсекретарь для справ України, якого призначає тимчасове правительством по згоді з Центральною Радою.

§ 9. Статсекретарь має пильнувати інтересів України в усій роботі тимчасового правительства й в разі потреби переслати законопроєкти через Генеральний Секретаріат на розгляд Ц. Ради.

§ 10. Генеральний Секретаріат передає на санкцію тимчасового правительства ті законопроєкти, які розглянула й ухвалила Центральна Рада.

§ 11. Генеральний Секретаріат передає на затвердження тимчасового правительства тимчасові фінансові обрахунки видатків на потреби України, які розглянула й ухвалила Центральна Рада.

§ 12. Тими коштами, які надходять на рахунок Центральної Ради, розпоряджуєть ся Генеральний Секретаріат по бюджету, ухваленому Центральною Радою.

§ 13. Генеральний Секретаріат ті справи, які він вважає найважнішими, передає на розгляд Центральної Ради.

§ 14. Діяльність Генерального Секретаріату, відповідального перед Центральною Радою, контролюєть ся нею шляхом запитань по всім справам.

Примітка: Порядок запитань має бути зазначений окремим наказом.

§ 15. В перервах поміж сесіями Центральної Ради Генеральний Секретаріат відповідає перед Комітетом Центральної Ради, який виконує всі її функції окрім зазначеної в § 3-ім.

§ 16. Коли Генеральний Секретаріат не згоджуєть ся з постановою Комітету в якій небудь справі, остання переносить ся на розгляд Центральної Ради, яка скликаєть ся негайно.

§ 17. Коли Центральна Рада висловлює недовірре Генеральному Секретаріатові, він подаєть ся у відставку.

§ 18. Всі акти Центральної Ради й Комітету контролюють ся Генеральним Секретаріатом.

§ 19. Всі закони тимчасового правительства мають силу на Україні від дня проголошення їх в Краєвім Урядовім Вістнику на українській мові.

Примітка: В надзвичайних випадках Генеральний Секретаріат проголошує їх иншим способом.

§ 20. Всі закони, адміністративні приписи й постанови, проголошені українською мовою, публікують ся також і на мовах: російській, єврейській і польській.

§ 21. В справах внутрішнього розпорядку роботи Генеральний Секретаріат виробляє свій наказ (За Роб. Газ.).

Російська державна конференція в Москві.

Сумний стан справ у середині російської держави заставив тимчасове правительством скликати до Москви державну конференцію. Про цілі та завдання московської конференції заявив міністер праці М. Скобелев на загально-російським зїзді працюючих у торговлі та промислі таке: „Ідея зїзду належить самому правительству. Ми постановили скликати до Москви представників усіх верств народу й заявити їм чесно й відкрито, що Росія знаходить ся в трагічнім, катастрофальнім положенні. Правительством хоче вислухати правдиві погляди всіх творчих сил держави й дістати від них моральне підтримання“.

Моральне підтримання хоче дістати правительством в боротьбі нелише проти крайніх большевицьких елементів, але й проти рад робітничих і солдатських депутатів, з якими

у правительстві повстають щораз більш напружені відносини. Прискорити скликання Установчих Зборів при теперішнім неспокойнім настрою в державі правительству та лібералам видасться небезпечним. Отже не лишалося нічого іншого, як скликати щось подібне до Установчих Зборів, без виразного означення компетенції і з відповідним добором учасників.

Скликання московської конференції знаходить ся в органічній звязку з цілою політикою теперішніх російських міждатних кругів — з відновленням приватних засідань Державної Думи, з останнім конгресом партії кадетів і персональними змінами в складі правительств. Найхарактеристичнішою рисою цих змін є майже цілковите опущення правительствених рядів соціалдемократами й деяке зближення кадетсько-соціалреволюційних сил.

На приватних засіданнях Державної Думи, що відбулися в початку сього місяця в Петрограді, знайшов ся Мілюков у досить тісній товаристві з правим Пуришкевичем та „поступовцем“ Масленніковим, які рішуче жадали, щоб Дума виступила та змела Раду робіт. і салд. депутатів. Мілюков заявив обережно, що для сього час ще не прийшов, але висловив надію, що се незабаром станеться, а тоді Дума перебере цілу державну владу в свої руки й усуне Раду роб. і салд. депутатів. Мілюков висловив також бажання, щоб на московській конференції члени Думи виступили не яко поодинокі особи, а яко зорганізоване тіло.

Усталена на останнім партійнім конгресі кадетів політична програма є в головних рисах і програмою московської конференції. Містить вона в першу чергу зміцнення влади правительств, відбудування армії, увільнення правительств від самочинних рад робіт. і салд. депутатів, утворення національної наделясової політики і т. ин. Чи наслідком конференції буде дальше скріплення народницько-ліберальних елементів у правительстві коштом соціалдемократії, чи ні, наперед трудно сказати, але се зрештою і не таке важне, тим більше, що ліберали задоволені й теперішнім складом правительств.

„Рѣчь“ висловила надію, що т. зв. „мала міністеріяльна рада“, що складається з Керенського, Некрасова, Терещенка й Савінкова, зможе перетворити ся в якогось роду „директорію“. Для сеї директорії з диктатором Керенським на чолі і мусять утворити московська конференція „моральну“ основу, а може й якийсь постійний орган, який з успіхом міг би виступити проти крайніх лівих „антидержавних“ елементів. Про своє відношення до соціалдемократичних організацій ліберали давно вже не роблять собі жадних ілюзій. Уже з нагоди уступлення Церетелі зі складу правительств „Рѣчь“ писала, що соціалдемократи перейшли до політики „озброєної“ неутральности.

Старання Думи привернути собі колишнє значіння загострили також відносини між робітниками й поміркованими російськими кругами. Рада робіт. і салд. депутатів виступила проти „контрреволюційних“ заходів Думи, а зайняті в підприємствах міністерства морських справ робітники зажадали навіть негайного розпущення Думи й Ради.

Розстріли власних салдатів на фронті, немилосердні переслідування большевиків, обмеження для радикальної робітничої преси й інші заходи „твердої“ влади Керенського не можуть очевидно поліпшити відносини між правительственими кругами й робітництвом. Московська конференція не може бути місцем, де б могло наступити помирення між поміркованими міщанськими та радикально-соціалістичними російськими кругами. Та її не для того й скликано.

Та обставина, що конференцію скликано до Москви, котра стоїть під переважним впливом соціалреволюціонерів, помірковане крило яких іде разом з лібералами, показує, що правительству хоче увільнитися від впливу петроградської Ради робітничих і салдатеьких депутатів. Склад конференції (члени всіх чотирьох Дум, представники земств, городів, університетів, громадських, культурних, господарських і т. ин. організацій, отже переважно поміркованих кругів громадян-

ства) недвозначно показує, що ся конференція призначена головним чином для боротьби з крайніми лівими „інтернаціональними“ елементами російської демократії.

Промова Керенського на першій засіданні конференції досить яскраво свідчить про те, що він вже почуває себе диктатором Росії, покликаним безоглядними репресіями привернути в ній „порядок“. „Наша терпеливість має межі — заявив Керенський — і хто їх переступить, той стріне владу, яка пригадає часи царизму“.

Неменш рішучу заяву зложив Керенський і на адресу неспокойних націй. „Не зважаючи на недуже-то прихильне становище деяких національностей, — заявив він, — які творять складову частину російської держави, демократія Росії дасть їм все, що приобіцяло російське правительтво й що признають їм ще Установчі Збори, але там, де боротьба переходить належні межі, там, де захотіли б використати наші труднощі..., там ми скажемо: »Руки геть!«“. Спеціально Фінляндцям Керенський пообіцяв розігнати озброєною силою сойм, колиб він, не зважаючи на заборону, захотів зійти ся.

На погрози Керенського, як і взагалі на всі спроби російських централістів покласти основи на московській конференції для „загально-національної“ політики, Центральна Українська Рада згори дала гідну відповідь, відмовивши ся брати участь в конференції, не зважаючи на запрошення тимчасового правительств. Яко представниця окремої національно-територіяльної автономної одиниці Центральна Рада цілком слушно не захотіла брати участі в конференції, показуючи тим самим, що вона є єдиною правосильною заступницею українського народу.

Постанови московської конференції не будуть правдивим голосом і цілої російської нації. Крайні ліві елементи відтягнули ся від участі в конференції, а в самій Москві в день відкриття конференції вибух страйк, яким робітники хотіли запротестувати проти цілої московської затті. В таких обставинах конференція може послужити лише початком ще більш загостреної боротьби в середині російського громадянства.

М. Троцький.

Справа українізації війська.

„Робітничая Газета“ подає, що 29 липня (н. ст.) повернув з головної квартири генеральний секретарь для військових справ С. Петлюра, котрого туди закликали телеграмою. По дорученню Малої Ради С. Петлюра розмовляв з верховним головнокомандуючим ген. Брусилієм у справі українізації війська, повернення з війська учителів-Українців і ин. На се ген. Брусилів сказав, що від 14 вересня всі учителі, які є у війську, будуть увільнені. Що-ж до українізації війська — то верховний головнокомандуючий обіцяв видати наказ, щоб по всіх фронтах і у всіх військових частинах не робило ся ніяких перешкод діяльності культурно-просвітних українських громад і комітетів, та широко розповсюджувати у війську другий універсал і декларацію тимчасового правительств про згоду з Центральною Радою. До раніш призначених для українізації корпусів верховний головнокомандуючий згодив ся додати ще кілька корпусів, а також одну кінну дивізію. Для підготовки офіцерів-Українців мають бути зукраїнізовані 2 київські школи прапорщиків і підготовча школа при першій українській запасній полку. Дано згоду й на те, щоб усі білобілетники, новобранці та виписані з лазаретів, які йдуть до війська, не вивозили ся в чужі губернії, а зоставали ся в межах України, а також, щоб усі українські військові комітети були признані й затверджені на тих самих основах, що й загально-російські. На запитання С. Петлюри про долю населення тих місцевостей, котрі тепер захоплює вороже військо, Брусилів відповів, що російське військо не буде при відступанні силоміць виганяти людности в тил, і крім того просив Центральну Раду з свого боку вжити всіх заходів, щоб населення само не тікало, а лишало ся. Щодо українізації гарнізонів по містах

України — вона буде по можливості переводитись і зокрема у Київі донський козацький полк буде замінений полком чорноморських (кубанських) козаків. На останку ген. Брусилів сказав, що Київу ворожий наступ не загрожує, і прохав, щоб Генеральний Військовий Комітет увійшов у тісніші й постійні звязки з головною квартирою, котра з свого боку охоче зробить усе, що буде залежати від неї і не пошкодить бойовій силі війська.

— Крім того „Робітничя Газета“ містить оповіщення Петлюри про перевід офіцерів-Українців до частей, призначених для українізації.

Верховний головнокомандуючий — читаємо в сьм оповіщенню — на мою пропозицію під час перебування в головній квартирі згодився на те, щоб Українці-офіцери поволі жереводились з різних частей в ті військові частини, які призначені для українізації з заміною офіцерів не-Українцями. Відповідну телеграму (11740) дежурний генерал квартири верховного головнокомандуючого Кортаці розіслав начальникам штабів північного, західного, південно-західного, румунського й кавказького фронтів. Про згаданий дозвіл верховного головнокомандуючого доводжу до відомости Українців-офіцерів, що правом переводу в українські дивізії можна користуватися, тільки виконуючи формальні вимоги. Крім того кожен офіцер-Українець, що хотів би перенестись до української дивізії, мусить мати відповідні посвідчення від місцевої Української Військової Громади.

— 31 липня (н. ст.), як подає „Робітничя Газета“, повернувся до Києва член Українського Генерального Військового Комітету ген.-майор Кондратович, який був у головній квартирі південно-західного фронту й розмовляв з головнокомандуючим сього фронту ген. Корніловим. Під час розмови головнокомандуючий ген. Корнілов між иншим сказав, що зукраїнізовані полки бються надзвичайно відважно, при чім головнокомандуючий назвав ... і ... дивізії, які особливо відзначилися.

— Як доносить „Русское Слово“, почали формуватися „баталіони рятування України“. Два баталіони формуються у Київі, один у Чернигові й один на ст. Ромодан полтавської губ.

— Про почуття обовязку українських салдатів свідчить отсей факт, поданий „Биржевыми Відомостями“: Сформований в Новоузенську саратівської губ. український баталіон, дізнавшися про утечу салдатів з фронту, заявив, щоб його чим скорше відіслали на фронт.

Вибори до городських дум на Україні.

Нижче подаємо результат виборів до городських дум в цілім ряді міст на території України, які відбувалися на основі загального, рівного, безпосереднього, тайного й пропорціонального виборчого права. Сі результати для нас дуже сумні. І чим більше місто, чим більшу роль воно відіграє в культурнім і політичнім життю, тим гірше представляється політичний вплив і значіння українських партій, які виступали на виборах. Навіть у Київі на 120 мандатів дістали Українці з великою бідою ледви 26 або понад 21%. Колиб сі 21% були вірним показником нашої чисельної сили у Київі, було-б дуже зле з нашою столицею. В Харкові ще гірше стоять справи. Тут Українці здобули лише 4 мандати та 3% поданих голосів.

Скрізь на виборах по містах на Україні, як і в цілій Росії, перше місце по числу здобутих мандатів займають російські соціалісти-революціонери й російські соціалдемократи-меншевики або блок сих партій з додатком подекуди жидівського „Бунду“, українських соціалістів (Полтава, Харків—соц.рев.), Поляків і ин. Сей успіх на виборах соціалістів-революціонерів поясняється дематогічною агітацією з їхнього боку й великою темнотою широкої маси, яка йде звичайно з тими, хто найголосніше кричить і найбільше обіцяє.

Побіду на виборах соціалістів з а г а л о м пояснити треба тим, що вони є тепер при власті, що в їхніх руках переходять ся різні адміністраційні та громадянські інституції, посідання яких забезпечує вплив на масу. Не зважаючи на переслідування і дискредитування соц.-дем.-большевиків, скрізь вони дістають поважне число голосів. Якби не петроградська афера, яка дала привід охрестити большевиків зрадниками держави, ся партія дістала-б мабуть найбільше голосів яко партія миру за всяку ціну. Се можна виводити й з того, що така наскрізь войовнича й будь-що-будь популярна по містах партія кадетів виїшла на виборах дуже слабо.

Характеристичною річю є, що в багатьох містах, де польського й жидівського населення перед війною майже не було або його процент був дуже низький, тепер маємо в городських думах чимало радних Жидів і Поляків. Пояснити се треба тим, що багато Жидів і Поляків евакуовано на Україну з зайнятих центральними державами земель, та присутністю по містах великих військових гарнізонів, зложених переважно з немісцевої людности, отже крім Великоросів, мусульманів і ин. народностей, також з Жидів і Поляків, а салдати брали участь у виборах на рівні з місцевим населенням.

Зайшли елементи в городах на Україні добре пильнували свого національного інтересу та виставляли власних кандидатів у національно-політичних цілях (Жиди, Поляки) або попирали проти Українців централістичні рос. партії с.р. і с.д.-меншевиків. Натомість ніде ми не зустріли, крім Омску на Сибірі, щоб зайшли Українці робили щось подібне. Не знати, чи се є занадто далеко посунена чемність супроти тубильців, чи цілковите нерозуміння своїх національно-політичних інтересів. У Петрограді, Москві й инших містах центральної Росії є десятки тисяч Українців — військових і цивільних, але вони не подумали провести до місцевих дум хочби по одному кандидатови.

Цікавий результат виборів у Київі. Дістав тут досить багато голосів блок „руських“ виборців на чолі з Савенком і Шульгиним. Головним виборчим гаслом сих „руських“ було: Геть з Україною й українізацією! Коли українські соціалісти, не зважаючи на протиукраїнську агітацію землячків, також здобули поважне число мандатів, то видно, що українські впливи на масу київського населення не менші від впливів „руських“.

Кидається в очі, що у Київі жадна буржуазійна українська група не провела своїх радних до Думи, коли за таку групу не рахувати новоспечених соц. федер., що дістали одно місце. Се є очевидно наслідок соціального уверетування українського населення у Київі, то прийшло ся-б зробити сумний висновок про внутрішню „удільну“ вагу української частини населення Києва.

Але в дійсности справа так трагічно не представляється, якби се виходило по результаті виборів до городських дум. Оскільки ходить про національне походження людности міст, то є очевидно переважно українського походження. Тільки ще закороткий час минув від дня розкріпощення тої людности, щоб вона скинула з себе полуду російщини й пішла разом з свідомою національною частиною Українців. Занадто сильні коріні запустила русифікація в містах України, щоб в кілька місяців російські партії стратили свій вплив і значіння. Кілька літ праці в умовах політичних свобід і демократичного ладу, — а з російщини й російських партій не лишилось ся сліду. І ті верстви населення, що подають тепер голоси на таких „руських“, як Савенко й Шульгин, подаватимуть їх на Чикаленка-батька й Леонтовича, а маса робітництва й демократичної інтелігенції, що голосували тепер на російських соціалістів, подаватиме свої голоси на українських соціалістів і демократів.

На всякий випадок сі вибори показують, що українські політичні чинники повинні звернути найбільшу увагу на національно-політичне освідомлення міського населення, бо які-б ми не були сильні на селах, без міст далеко не підемо.

Українізація міст—се найголовніше завдання дня. Тільки міста можуть бути опорою сили та влади в цілім краю.

Київ. На 120 радних дістали місць: соц. блок (с.-д. меншевики, с.-р., Бунд) 44, укр. соц. блок (с.-д., с.-р.) 25, блок „русских“ виборців (Савенко, Шульгин і Ко) 18, кадети 10, соц.-дем.-большевики 7, польські виборці 6, жидівський дем. блок 5, жидівський соц. блок 3, польські соціалісти й українські соц. фед. по одному.

Харків. На 116 радних — соц.-рев. (рос. й укр.) 54, кадети 16, соц. блок (соц. дем. меншевики, Бунд, польська „Єдність“) 13, соц. дем. большевики 11, трудова нар. соц. партія 8, укр. с.-д. 2 (Лобода, Тимошенко), укр. дем. блок 2 (Хоткевич і Сердюк зрезигнували на користь проф. Багалія і інж. Мороховця).

Умань. На 56 — соціалісти (?) 20, Українці (?) 10, безпартійні 7, сіоністи 5, громада прав. християн 3, Поляки 3, торгово-промислові служачі, домовласники й кадети по 2, ремісники й квартиранти по 1.

Новоросійськ. На 81 — соц. рев. й меншевики 63, кадети 6, домовласники 5, Українці (?) 2, Жиди 2, безп. соц. Естонці, Поляки по 1.

Севастополь. На 75 — с.-р. 56, соц. дем., кадети й Українці по 3, Поляки, кооператисти, большевики, духовенство, Жиди по 1.

Таганрог. На 61 — с.-р. 38, кадети 12, соц. дем. 10, почтовці 1.

Євпаторія. На 45 — соціалісти 24, мусульманська міжп. група 10, кадети 5, решта груп. по 1.

Феодосія. С.-р. і рада роб. та салд. депутатів 20, домовласники 7, мусульмане 4, нар. соц., соц. дем., Жиди по одному.

В Омську Українці дістали один мандат.

В Тифлісі Українці голосували на грузинських соц. федералістів.

Про вибори в Полтаві див. попереднє число „Вісника“ у „Вістях“.

Національна справа і справа автономії України на IX з'їзді партії народної свободи (кадетів).

На останнім з'їзді кадетів, дев'ятим з ряду, який відбувся в Петрограді 5, 6 й 7 серпня н. ст., була на деннім порядку національна справа взагалі і зокрема справа автономії України.

На попереднім з'їзді кадетів в маю с. р. так само обговорювала ся національна справа в зв'язку з питанням про форму будучого державного ладу. На підставі реферату Кокошкіна з'їзд відніс ся негативно до федерації і національно-територіальної автономії. Дбаючи про збереження державної єдності Росії, з'їзд найшов можливим згодити ся на деяку децентралізацію управи й законодавства в губерніях і областях, назвавши се провінційальною автономією. В національно-культурній сфері з'їзд найшов можливим допустити уживання місцевих мов у місцевих державних і громадянських інституціях, з забезпеченням прав російської мови яко державної, та забезпечити початкову, а „по можності“ й дальшу освіту в рідній мові.

Під впливом поглядів лекцій життя кадети мусіли скоро змінити де в чім свої погляди на національну справу. Причиною сього був головню український рух і саме в зв'язку з українською справою почали шукати кадети якогось виходу з тої мертвечини в національнім питанню, якою досі визначалось їх становище в сій справі. Безпосередно по виданню Центральною Українською Радою першого універсалу центральний комітет партії кадетів примушений був уважніше застановити ся над справою автономії України та на передодні затвердження тимчасовим правительством довершеної Терещенком і Церетелі угоди з Центральною Україн-

ською Радою оголосив постанову про сформування особної комісії для розроблення проекту к р а в о ї автономії України. По сім можна було сподівати ся, що з'їзд зрушить нарешті з дотеперішнього майже негативного становища, а в українській справі скаже якесь ясне слово. І дійсно з'їзд змінив своє становище в національній справі взагалі, але яка то зміна? В українській справі нічого конкретного з'їзд не сказав і взагалі нічого не говорив крім того, що вислухав коротенький і бліденький реферат п. Мілюкова, коли до нас дійшло повне звіттє про з'їзд в „Р'вчи“.

Про національну справу реферував на сей раз проф. бар. Б. Нольде, той самий Нольде, який ворожо виступив був у „Р'вчи“ против угоди Центральної Української Ради з тимчасовим правительством, а пізніше, при означенню меж автономної України й компетенції Ради та Генерального Секретаріату відіграв сумну роль мабуть головного винуватика в обмеженню вже признаних прав України, бо він був тут правним дорадником правительства.

Національне питання — говорив Нольде — може бути розв'язане двома шляхами: територіальним розмеженням національностей згідно з етнографічною картою тої чи иншої області або рівноправністю заселяючих державу національностей і охороною їх національних прав незалежно від територіального розселення. Засада територіального поділу має в собі багато негативних сторін, напр. небезпеку поневолення одним народом, чисельно переважаючим в даній місцевості, другого, меншого числом народу на тій самій території. Державно-історичний досвід—на думку Нольде—на боці другої системи, яка провадить народности до об'єднання. Потрібно, щоб кожда національність дістала припадаючу їй рівну участь в громадських і державних справах. Длятого Нольде, уважаючи неможливим поділити Росію на національні області, щоб не утворювати упривілейованих національностей на рахунок неупривілейованих національних меншостей, пропонує для Росії таке розв'язання національної справи, щоб права національностей були забезпечені їм в характері особистих екстериторіальних груп. А пропорціональна система виборів гарантує кожній нації відповідну її чисельности справедливу участь в державних справах і в органах самоуправування.

Держава — виводить далі Нольде — повинна змагати до забезпечення культури заселяючих її національностей, до повної рівноправности мов у справах державної управи та в самоуправуванні, але при збереженню прав російської мови в характері загально-державної і міжнаціональної мови. Кожний повинен знати, що не тільки на означеній території, але в цілій державі його рідна мова буде признана. За національностями повинно бути признане право творити спільні національні союзи для здійснення завдань управи в культурних справах у відношенню до осіб, які признають ся до даної національности.

Длятого центральний комітет партії народної свободи постановив — закінчує Нольде — вибрати не дорогу територіального поділу, дуже небезпечну для утримання окремих частей держави, а дорогу будови великих, єдних політично-правових національних союзів. Ся засада тим справедливійша, — на думку Нольде, — що в Росії є народности, які не мають своєї території, напр. Жиди.

В дискусії над рефератом Нольде київський делегат Д. Григорович-Барський підніс, що зміст реферату може бути прийнятий так, начеб партія цілком касує і не признає автономії України. Виходить, начеб російська державність ніколи не признавала й не допускала автономії. А між тим така автономія у нас була і є, напр. у Фінляндії. Григорович-Барський запитав, що зробив центральний комітет партії по приготуванню справи автономії України?

Голова з'їзду Вінавер пояснив, що справа автономії України буде предметом особного реферату Мілюкова, потім забрав голос в дискусії по національному питанню та підніс, що запроктоване партією кадетів розв'язання національної справи, заспокоюючи жадання такої нації, як Жиди, буде

корисним і для інших націй. Вкінці запропонував зїздови прийняти такі додатки до партійної програми по національному питанню:

До § 11 зробити додаток: Держава може передати національностям яко одним нетериторіальним публичним союзам здійсненне означених законом завдань управи в культурних справах (просвітних, релігійних, добродійних, економічних і т. ин.) у відношенню до всіх осіб, які признають свою приналежність до сих національностей. Організація сих національних союзів, предмет їх компетенції і обем власти, розміри запомог для них з державних засобів і умови оподаткування учасників, а так само відношенне союзів до держави означують ся загально-державним законодавством.

§ 12 уложити так: Російська мова яко загально-державна повинна бути мовою центральних державних інституцій, армії та фльоти. В місцевих державних і громадських інституціях та в наукових закладах, удержуваних на засоби держави або органів місцевого самоуправування і автономії, повинно бути установлене право уживання місцевих мов відповідно до національного складу населення, з забезпеченням загально-державним законодавством рівних прав російській мові яко мові нетільки загально-державній, а також міжнародній, та мовам національних меншостей. Населенню кожної місцевости повинно бути забезпечене побиранне початкової, а по можливости й дальшої освіти в рідній мові.

Редакція сього другого (12) параграфу була запропонована ще на попереднім зїзді. Новість є в додатку до § 11, а саме нетериторіальна автономія націй в культурних і економічних (?) справах, найгарячішим пропагатором якої все був жидівський „Бунд“, а яку прийняли тепер і кадети. І се є крок вперед. В справі внутрішньої перебудови Росії кадети далі обстоюють при т. зв. провінціальной автономії, з правом окремим територіальним одиницям лучити ся в більші області. Звідси вже недалеко до кравевої автономії, признати яку заставляє кадетів український рух.

Саме в справі України Мілюков говорив, що самочинне відокремленне від Росії до Установчих Зборів не може уважатися правильним розв'язаннем національного питання, та хоч зайнята Україною позиція викликала протести партії народної свободи, одначе вимоги життя заставили центральний комітет партії пійти дещо далі своєї загальної національної програми. Вимоги життя заставили комітет висунути питання про краву автономію України. Центральний комітет постановив сформувати особну комісію для розроблення до часу скликання Установчих Зборів проекту закона про автономію України.

От і все, що подають часописи про реферат Мілюкова про українську автономію.

Польде запропонував потім, аби члени зїзду не дискутували (?) над українською справою з уваги на серйозність сього питання, та запропонував усім делегатам з України, щоб зібрали ся на другий день для попереднього обговорення сього питання.

Чи ся окрема нарада делегатів з України була та чи дискутовано над українською справою на пленум зїзду, в тих звідомленнях про зїзд, які до нас надійшли, не маємо ніякої згадки. На всякий випадок ся „обережність“ кадетів, аби не сказати зайвого слова про українську справу, дуже цікава. Чим би вона була викликана? Може надією, що українська справа зїде з денного порядку внутрішнього життя в такій гострій формі, як її висунула Центральна Українська Рада? Даремні надії.

Щодо прийнятої кадетами екстериторіальной автономії, то Українці так само її приймають для національних меншостей на території України, виключно для культурних справ, але український народ не може задовольнитися такою автономією. Повну державність України в федеративнім звязку з сусідніми народами виставили Українці й від сього домагання не відступлять.

3 польонізаційних успіхів в українських землях австрійської окупації.

Від 1909 р. виходив на Холмщині конспіраційно „Głos ziemi chełmskiej“, що стояв на ґрунті ідеї незалежности Польщі й мав на цілі доказувати польськість Холмщини. До 1913 р. появило ся 40 чисел часописи, а в 1915 р. вже за часів окупації вийшло 41 ч. Від 20 квітня 1917 р. став „Głos“ виходити в Холмі яко двотижневик, присвячений польським національним справам „na wschodnich kresach“.

У програмовій статті зазначає видавництво, що не хоче бути органом внутрішньої боротьби, але бажає усвідомлювати значінне і напрям переміни великої, збірної душі народу, хоче вказувати на пробудженне польського державного інстинкту на Холмщині (?), вкінці нотувати всякі прояви зорганізованого польського життя і зросту польської національної свідомости на землі короля Данила. А що сим цілям має служити в першій мірі польська школа, доповненнем згаданої програми можна уважати статю автора „Civis-a“ п. з. „Кілька відірваних уваг про значінне польської школи на Холмщині“. Польська школа на Холмщині крім ролі, яку відіграє напр. в чисто польській землі, має ще на думку автора спеціальне значінне. Бо-ж „Холмщина все ще є предметом польсько-російського, а в останніх часах польсько-українського спору. Противники польського панування на сій спірній землі... не пропускали й не пропускають ніякої нагоди, щоб одержати або втримати позірно права до Холмщини“. І життє має доказати, „що тільки один польський елемент має історичні й актуальні права панувати на тій старій польській землі, що всякі чужі претенсії позбавлені зовсім ґрунту“. Щодо сього польська школа на Холмщині, зокрема початкова, вяже наглядно Холмщину з цілістю Польщі, тим більше, що по давній російській школі лишила ся тільки згадка серед народу, „а інших шкіл тут нема й не може бути“ (?) (ч. 42). Доказує се автор старою і дуже добре відомою пісенькою про вищість польської культури над російською (?). Тому й „населенне, що вмє читати й писати, що послуговується книжкою і газетою, свідомо польське, а так само якась частина неграмотних, зате більша часть темного й бідного населення не має виразної національної свідомости, але чує вищість (?) польської культури й менше або більше сильно до неї тяжіє (?). Се можна сказати так само, як про католиків, так і православних, як про тих, що говорять по польськи, так і тих, що почасти або зовсім уживають »хахляцької мови«“. Польська „природна тенденція набирає щораз більше сили й вона зродить в умовах нормального життя силу, супротив якої затихнуть іритації Скринченків і Баранів. Польська школа се один з найважніших способів прояву та зміцнення сеї природної тенденції“ (ч. 43).

Такому становищу часописи відповідає й те, як вона поставила ся до просьби холмських Українців відчинити в Холмі українську школу. На думку „Głos-y ziemi chełmskiej“ (ч. 42, Імпортований українїзм) „нинішнє підношенне української справи на Холмщині се... комедія, в котрій не знати, що має більше дивувати: самоосмішенне чи безличність“. У статті денунціюється тих осіб, що підписали просьбу заснувати українську народню школу в Холмі, й містить ся погроза, щоб Полякам „не було за багато сеї комедії“.

Таке саме становище часописи до інших справ. Яко „Відповідь здалека“ (ч. 43) реферує по своему протест полонених Холмцят у таборі Дунасердагель на Угорщині проти польських претенсій на українську Холмщину, доносить у статейці „На волинським відтинку“ про демонстрацію — відспіванне „Ще не вмерла Україна“ української любовенської школи під проводом учительки супроти польського свята третього мая і верзе про слова якогось українського провідника на зайнятих землях, що Українці „роблять на Холмщину масковану офензиву, щоб відвести польські очі від Волині“, а в „Реконсансі на Сідлеччині“ (ч. 45) звиває інтервенції польського

представництва перед українською „виправою“ на парчевський повіт Сідлеччини: „Зявили ся там Українці, бувші російські полонені, перебрані в народні строї, довгі свити, широкі шаравари, щоб, як говорять самі, »ширити український національний дух«. Мандруючи по цілім повіті, вмовляють у населенне, що воно не польське, а українське, оповідають про велику українську державу з Київом, Львовом і Вільною і 45 міліонами населення“. Всі ті три цвіткі польських напасників мають ще спільний титул „Українська тиралієрка“.

Знання українських справ у часописи не відбігло від решти польської преси щодо сього. Отже якийсь духовий ученик Брікнера Т. П. під іронічним заголовком „Нормальна правдомовність“ (ч. 43) виступає проти твердження німецької брошури д-ра Евгена Левицького „Україна, Українці й інтереси Німеччини“, що українська група послів до першої Думи лічила менше ніж 52 послів, бо автор „нормальної правдомовности“ знає тільки про одного Українця Іллю Шрага. На тім самім рівні науковости й правди стоїть „Нарис історії Холмщини“ Т. Козерського, що тягнеть ся через ряд чисел, реферат книжки Льва Васілевського про „Східні окраїни“ (ч. 47), брошури „ученого“ професора львівського університету Евгена Ромера п. з. „Скільки нас?“ (Просимо не брати за жарт, Ромерова „ученість“ нараховує 28,324.000 Поляків).

Дуже докладно подає часопись вістки про польську роботу в самій столиці Холмщини — Холмі, отже про популярно-наукові відчити, аматорські вистави, про працю холмського „Zjednoczenia Ludowego“, про працю холмського кола „Macierzy Szkolnej“, про обхід 3 мая, загальні виклади професорів львівського університету, про віче в справі польського регента, про випозичальний рух у бібліотеці холмського кола „Macierzy Szkolnej“, про фільологічну школу в Холмі, про дві початкові школи, про „Польський торговельний Союз“ у Холмі й т. ин.

Про три головні польонізаційні чинники в українських повітах Холмщини й на Волині довідуємо ся з часописи. Найсильнішим з них є польська шкільна акція. В грубешівському повіті напр. є 95 польських шкіл з 103 учительськими силами. В самім Грубешові відновлено в падолисті м. р. „Macierz Szkolna“, що утворила міську бібліотеку (2600 томів), уладила два курси: вищий і низший народнього університету і т. ин. В місті є приватна реальна гімназія з 3 класами й 56 учениками. В громаді Став громадських шкіл, затверджених командою, є 10: в Лісничівці, Почкайці, Вільці Чулчицькій, Чулчицях, Сайчицях, Ставі, Охожі, Стопці, Татусині й Леонові. В громаді Раколупах засновано в 1915 р. 2 школи в Кумові й по одній в Сільці й Касилані, а найблизшого року вже було 9-х шкіл. Хапають за серце Українця Поляки економічною діяльністю. І так у Грубешівщині ділає 35 кооперативних польських крамниць. З народньої темноти користає польське духовенство й усякими костельними шопками, на яких українське населенне присягає вірність Польщі, заокруглює цілий польський наїзд на Холмщину. Обходи третього мая (польської конституції) відбули ся в Грубешові, Томашові, Вільхівці, Свірю, Рейовці, Кумові, Войславичах, Савині, Комарові, Криничях, Раханях, Ставі, Турці, Жмуди і т. ин. На „Macierz Szkolna“ зложено в Холмі 810.02 К, у громадах: Вільховець 155.30, Раколупи 189.86, Рейовець 116.20, Савин 160, Став 170, Свіре 240, Турка 197.37, Войславичі 661.38, Жмудь 131.70 К.

Живо цікавить ся „Głos ziemi chełmskiej“ і Волиню. В ч. 43 є допис з Любовня, з якої довідуємо ся, що в ковельському повіті є 11 польських шкіл з 852 дітьми, а має повстати ще шість шкіл для 250 дітей. Бібліотечок доставляє „Towarzystwo Szkoły Ludowej“ з Кракова. Або видумана вістка або цілковитій недостаті православного духовенства на Волині (хто не втік, сидить у якімсь польським „Талергофі“) треба приписати таке спостереженне кореспондента: „Селянський народ на загал ще сьогодні не має ніякої виразної національної свідомости, одначе можна зауважити постійний нахил до католицизму й польськості“.

Від 48 ч. дає часопись окремих „волинський відділ“. Ціль його боротьба з українством, як зазначено се в отсих словах „від редакції“: „В сій хвилі маємо передовсім одного противника такої польської праці і тої нової засади (sic, себто самоозначення народів), т. є галицький українїзм, котрий має безпідставні або з брехливими підставами претенсії до просторів Волині, Холмщини, Підляся і т. ин., а котрий розвиває живу агітацію на річ своїх видумок. Правда, не думаємо, щоб українська агітація дала успіхи, але оскільки польське житте на окраїнах не знайде відповідного для себе вислову в пресі й політично ділаючих сферах, коли не буде заходів з нашого боку, щоб українські брехні і їх союзників спростувати, можемо легко понести неодну страту“.

В першій „волинським відділі“ маємо звіт про перебуту польської делегації з Волині в Кракові й Відні, а про її успіх нехай говорить факт, що само „Коло польське“ жертвувало на польські школи на Волині 16 тисяч корон з горою з заповненням побільшити її до суми 25.000 корон. З приводу статі „Діла“ в 157 ч., викликаної польонізаційною гарячкою супроти волинського українського населення, подана стаття „Українські напади“ в чисто польським сосі, де всякі українські писання на тему зайнятих земель мають назву бодай „брехливих“, українська праця на Волині „апетитом на чужу працю“ і т. ин. Автор Ц. М. називає Поляків природними й щирими(?) оборонцями українського населення і сподівається ся, що воно „зрозуміє властиві інтенції панів з „Діла“ й відвернеть ся від них з неохотою і погордою“.

Польських шкіл на Волині 25 з числом 2700 дітей. Зеднюють собі населенне польські панове організацією заповогової діяльності (при помочи військових команд), а в часті й кооперативними крамницями. Для ще більшої успішности польської школи на Волині засновано „Polska Macierz Szkolna“ у Володимирі Волинським. Коротка історія дотеперішнього ходу сеї справи така: Перші польські школи на Волині заснували в осени 1915 р. майже одночасно у Володимирі, Устїлузі й Любоні місцеві латинські священники. Школа у Володимирі мала 5 клас, в Устїлузі 3 класи. У Володимирі заснував ся спеціальний комітет для польського шкільництва, котрий заложив в осени 1916 р. 7 шкіл: в Перевалях, Турячанах, Вільці Дулібській, Ставках, Землиці, Біндузі й Бистряках. При школах зорганізовано бібліотеки для дітей. Решту шкіл заложили буцім-то самі „польські“ селяне, так читаємо бодай у „Głos-i“.

В однім з чисел нарікає часопись, що дововенна російська школа тільки затуманювала („ogłupiała“) населенне Холмщини й Волині, й сама не запримітила, яку щирю правду написала про ролю теперішньої польської школи на зайнятих українських землях. — Ми вибрали подані факти під найповажнішу розвагу української суспільности, щоб вона подумала, як відвернути від українських земель безоглядний польський наступ.

Самоуправа табору виселенців з Волині в Нідеральмі коло Гредіг.

В таборі волинських виселенців у Нідеральмі, який налічує коло 10.000 людей, заходами д-ра Р. Перфецького переведено організацію самоуправи таборового життя. Ся організація складаєть ся з двох інституцій: „Генеральної Ради“ й виконавчого комітету „Генеральної Старшини“, яка заразом має творити прибічну раду для баракової управи. На чолі сеї організації стоїть „кошовий отаман“. Як бачимо, назви історичні: мають пригадувати все людям їх славному минувшину.

„Генеральна Рада“ складаєть ся з делегатів, вибраних у кождім бараці, а дорадчий голос у ній мають Українці-члени всіх тих таборових інституцій, яким підлягає безпосередня опіка над евакуованими. Вона творить орган таборового населення — його сойм. До „Генеральної Ради“ належать члени української народности з отсих інституцій: 1) новоутвореної української національної канцелярії,

2) таборової школи, властиво її учительського тіла, 3) управ і справ їдуч, 4) інспекторату кухні, 5) інспекторату команди для робіт, 6) транспортної управи. Дальший розвиток таборового життя покаже, чи не треба буде притягнути й інших інституцій до „Генеральної Ради“. Члени „Генеральної Ради“, котрі яко представники поданих таборових інституцій належать до неї, мають обов'язок брати участь у нарадах „Генеральної Ради“, щоб могли самі дати з одного боку потрібні пояснення щодо своїх фахових агенд на „Генеральній Раді“, з другого вислухати бажань людей.

Одна з найважливіших таборових інституцій — народня канцелярія відкрила ся 14 серпня, а її завданням є приймати всякі домагання, скарги людей і предкладати їх управі табору чи сольногогородському правительству.

На відпоручників поодиноких груп до „Генеральної Ради“ вибрано 19 серпня отсих людей. С и н я група: в бараці 1 — Антін Марчук, 2 — Харитина Шопулка, 3 — Ольга Свідерська, 4 — Осип Шиска, 5 — Василь Вольський, 6 — Сергій Старко, 7 — Яків Малотюк, 8 — Микита Димчук, 9 — Хведір Халик, 10 — Іван Жикалюк. Ж о в т а група: в бараці 1 — Володимир Папіжук, 2 — Іван Савчук, 3 — Прохор Борисюк, 4 — Йосиф Васюсник, 5 — Тарася Мережа, 6 — Іван Терешко, 7 — Сидір Величко, 8 — Юхим Кравчук, 9 — Іван Кіричак, 10 — Тимофій Становський. Бі л а група: в бар. 1 — Клим Шишолік, 2 — Панас Приймачук, 3 — Радіон Косько, 4 — Сидір Мордик, 5 — Дмитро Хомич, 6 — Константин Мишей, 7 — Степан Дворянський, 8 — Єлисей Меткалик, 9 — Василь Різик, 10 — Сава Савонік. Б р о н з о в а група: в бар. 1 — Марина Лукіянчук, 4 — Гриць Мельничук, 6 — Константин Мишей, 7 — Трохим Пацюк, 8 — Іван Дійник, 9 — Кіндрат Краснопера, 10 — Серафима Кучер, від шевців Олексій Наглюк.

Яко виконавчий комітет „Генеральної Ради“ й заравом яко прибічна рада таборової управи функціонує „Генеральна Старшина“, побудована на принципі заступництва інтересів. Тут належать: 1) пять представників таборового населення, вибраних „Генеральною Радою“, по одному від кожної групи бараків, 2) вибраний „Генеральною Радою“ голова цілої організації — „кошовий отаман“, 3) два представники таборової школи, вибрані учительським тілом, 4) управитель народньої таборової канцелярії, 5) інспектор команди для праці, 6) представник управ груп, вибраний урядниками груп — Українцями.

„Генеральна Рада“ має право свобідно нараджувати ся над способом опіки над табором з боку таборової управи й над таборовими інституціями, а її ухвали має виконувати „Генеральна Старшина“ сим робом, що за посередництвом д-ра Р. Перфецького предкладає відповідні внесення під увагу сольногогородському краєвому правительству або управі табору відповідно до справи.

У справах внутрішньої організації, а саме таких, що не дотикають адміністрації табору, виконують ся ухвали „Генеральної Ради“ й „Генеральної Старшини“ негайно так, що під сим оглядом вільний розвиток сеї організації забезпечений. До таких внутрішніх справ організації належать дальше уладнання організації життя в таборі й ухвали щодо провітної діяльності між Волиняками (заснування народнього університету з відповідними викладами, господарської школи, освітнього товариства „Просвіта“ з читальними в кожній групі бараків і т. ин.).

У важніших таборових справах, як у справі виживлення, заощадження засобів поживи на найблизшу будучину, щодо списів страв, приміщення таборових мешканців, пербудови бараків і ин., „Генеральна Старшина“ служить прибічною радою в нарадах таборового начальства, а остаточний вислід сих нарад дає головну витичну щодо бажань людей при евентуальних нарадах президії краєвого правительства.

Організаційне життя табору розпочало ся загально таборовим вічем, що відбуло ся 8 серпня при участі всього загалу табору. На сім вічу під проводом одного з Волиняків обговорено важніші життєві питання в таборі, ряд підписаних домагань і скарг, а одною з важніших резолюцій було однодушне домагання, щоб їх як найкорше в і-

діслано на їх рідну землю. Віча уладжують ся тим робом, що відразу приучуть ся людей до ведення нарад і самостійного обговорення своїх справ. 16 серпня було друге загально-таборове віче, на яким обговорено головну справу створення загально-таборової організації й ухвалено відбути 19 серпня вибори відпоручників кожного бараку до „Генеральної Ради“. Сього вибору довершено при участі місцевої інтелігенції.

Згадані віча й вибори попередили наради інтелігенції 8 і 16 серпня, а по довершених виборах „Генеральної Ради“ відбули ся дальші наради загалу інтелігенції над остаточним усталенням складу „Ген. Ради“ й „Ген. Старшини“. Такі наради відбули ся: 20 серпня всього загалу інтелігенції, а 21 серпня всього таборового учительства для вибору відпоручників до „Ген. Старшини“.

Увечері 21 серпня відбуло ся перше передвступне засідання вибраної „Ген. Ради“ для установлення порядку урочистого засідання сеї Ради дня 26 серпня. На сім засіданні мав відбута ся вибір її голови — „кошового отамана“ й „Ген. Старшини“. Засідання мало відбути ся о 4 год. попол. в залі тимчасової таборової церкви з таким порядком нарад: 1. Урочиста промова. 2. Вибір „кошового отамана“. 3. Вибір „Ген. Старшини“. 4. Справа списів виселенців. 5. Закінчення, але зістало відложено. Натомість відбуло ся в суботу 25 серпня загальне таборове віче.

Господарське положення Росії.

Господарське положення, а зокрема стан харчової справи в Росії дуже грізні — се загальна думка російських економістів, в сім числі і міністра харчової справи Пешехонова. На засіданню представників виконавчих комітетів він заявив: „Будучина є загрожуючою: останки старого хліба вже зіли, а новий ще збирають. Петроград має хліба на 20 днів, Москва на два тижні, а фронт місцями на півтора місяця. В багатьох губерніях положення значно гірше. Жнива в сім році будуть середні, але не в тім річ. Головною перешкодою в харчовій справі є дезорганізація залізниць. Але не легко стягнути хліб і до залізниць. В деяких місцях селяне перешкождали користувати ся при жнивях машинами, жадаючи, щоб жати давали самим селянам за сніп. Таким робом значна частина поміщицького хліба розпоршилась і зникла по дрібних селянських господарствах і є таким робом для держави в деякій мірі пропащою. Дістати хліб від селян тяжко, бо вони віддають його переважно у виміну за вироби промислу. Правительству видало розпорядок випродати селянам 40 мільонів аршинів ситцю, але се не певне, чи не продадуть його у містах, а селяне знову лишать ся з порожніми руками.

При дезорганізації транспорту довело ся перевозити хліб почасти водою, почасти залізницями, але при перерадуванні з барок і пароходів у вагони повстали великі труднощі: поперше нема досить робітників для сього, а подруге по підвищенню платні робітники скоротили час праці і, заробивши 10—15 рублів денно, полишають роботу.

Дезорганізацію харчової справи використовують темні елементи для чорносотенної агітації проти революції. Пешехонов у кінці своєї промови кличе до упорядкування харчової справи й до утворення міцної правительственої влади. Для упорядкування харчової справи правительством завело хлібний монополі, себто держава перебрала увесь хліб у свою власність. Держава має пособляти хліборобам при засіві та жнивях, постачати їм машини і т. ин., примусово поділяє робочу силу, інвентарь і т. ин. Держава-ж закупує цілий хліб і розсилає його по цілій Росії. Але на шляху переведення хлібного монополі державою є багато перешкод. „Русская Воля“ напр. пише, що відчуваєть ся велику недостачу хліборобських знарядів, нема досить навіть звичайнісньких кіс: їх потрібно 5 мільонів, а вироблено лише 20 тисяч. А для розвитку виробу хліборобських машин недостає заліза й палива. Для організування мелення хліба недостає

також не лише палива й робочої сили, а й самого зерна наслідком дезорганізації транспорту.

Як далеко зайшла криза транспорту і як швидко вона збільшуєть ся, показують статистичні дані „Торгово-промислової Газети“, органу міністерства фінансів, а саме перевіз товарів на південно-східних залізницях зменшив ся в порівнянні з попереднім роком в марті о 11%, в квітні і маю о 19%, а в червні о 25%. Не зважаючи на таке зменшення грузів, залізниця не може переслати всіх вагонів і число затриманих вагонів збільшило ся в сім році в порівнянні з попереднім у квітні о 32%, а в маю о 88%. На окремих станціях зібрала ся маса невідсланих товарів, в сім числі до 30 мільонів пудів хліба.

Одною з головних причин дезорганізації залізничного руху є псутте льокомотив і неможливість їх скоро направити з недостачі робочих рук і матеріялів. Від січня 1917 р. до червня виведено з руху 1417 льокомотив, так само стоїть справа і з вагонами. Справа тим критичніша, що плавба по ріках за кілька місяців також припинить ся.

Дезорганізація комунікації, недостача сирих матеріялів і робочих сил та загострена боротьба між підприємцями й робітниками викликали небувалий занепад російського промислу та збільшили до крайньої міри фінансову кризу. В „Русск-ій Волі“ пише М. Боголепов: „На терені фінансових і господарських відносин загальне положення складаєть ся цілком зле. Страшна економічна гангрена систематично підкопує народно-господарський організм і неминуче наближає Росію до безодні державного банкрутства. По думці Боголепова державне банкрутство почнеть ся за кордоном в зовнішніх фінансових відносинах, коли союзники відмовлять ся давати Росії нові позички. Але з внутрішніми фінансами справа стоїть зле“.

Катастрофальний стан російських фінансів посвідчив і міністер фінансів Некрасов на московській загальнодержавній конференції. В 1914 р., в початку війни, в Росії випускали що місяця приблизно на 219 мільонів паперових грошей, а починаючи від марта 1917 р. революційне правительство видавало що місяця паперових грошей пересічно 832 мільони рублів. Збільшення видатків припадає головним чином на запомоги харчовим комітетам і сягає пів мільярда рублів річно. Сильно обтяжує російські фінанси також збільшення платні робітникам, зменшення плачення податків і інших державних доходів. Сильно збільшені безпосередні податки не вистагнуть очевидно для покриття державних видатків і доведеть ся завести посередні податки та різні держави й монополії — на цукор, чай, сірники і т. ин.

Та головною умовою оздоровлення фінансів і цілого господарства держави Некрасов уважає поворот спокою і ладу в країні.

М. Троцький.

Росія і Румунія.

(Продовженне)*.

В другім десятилітті XIX ст. румунське громадянство пережило велику еволюцію у своїх думках, яка потім мала величезний вплив на його політичну ідеологію та цілий світогляд загалом. Ся еволюція відбула ся у кількох напрямках. Спричинило її кілька різних чинників. Насамперед могутній вплив французької революції, яка знайшла неабиякий відгомін серед молоді румунської інтелігенції. Потім вплинули на румунський загал тогочасний національний романтизм і перші прояви прямувань до національного відродження серед поневолених, т. зв. „неісторичних“ народів. Найбільший вплив мали під сим оглядом безперечно відомі „гетерії“, себто грецькі національно-політичні й революційні тайні товариства, що простували до визволення Греції та які своєю діяльністю розпочали властиво на румунським ґрунті (в Ясах і Букарешті). Зреволюціонізуванне громадянської думки серед Румунів відкрило ще дужче (а подекуди й само було спри-

чинене) соціальні й станові антагонізми в румунським народі, особливо-ж безпросвітне кріпацьке положення румунського селянства, яке в тім часі було ще до того правно стверджене новими румунськими кодексами: Каллімакі та Караджі (1812-1817).

Отже не можна тому дивувати ся, що волосько-румунська революція, яка вибухла під проводом Т. Владіміреска, була рівночасно національною та соціальною, а саме аграрною та простувала до національного визволення румунського народу, а заразом і до усунення в нім обурюючих суспільних нерівностей та утиску, до визволення бідоласних селян-кріпаків, котрих обдерли бояри поміщики так, що вони лишили ся „голими більш від мерців у могилі“. Румунська революція робила кінець „фанаріотському“ режимови в Румунії, а потім спричинила появу серед румунського загалу сильного ліберально-національного напрямку, т. зв. партію „карбонаріїв“ (Carbunarii), якій опісля припала чимала роля у національно-визвольнім русі румунського народу.

Російський царизм став з одного боку на чолі тодішньої абсолютистичної реакції в Європі, з другого приймав дуже живу участь у революціонізуванню Балкану, патронуючи тайно національно-революційним прямуванням балканських християн і Славян, визискуючи загалом кожду нагоду задля ослаблення отоманської держави.

Під сим оглядом Микола I продовжував політику свого попередника.

З приводу Молдавії та Волохії поміж Росією й Туреччиною доходить у 1826 р. до нового озброєного конфлікту, закінченого відомою аккерманською умовою, котрою царська імперія здобула фактичну суверенність над придунайськими князівствами, коли тимчасом Туреччина лишила ся вже лишень їх номінальним паном*. Незабаром Туреччина, трохи стямивши ся, виповідає з сеї самої причини нову війну Росії, котра закінчуєть ся адриянопольським миром 1829, який потвердив знову попередню аккерманську конвенцію. Крім сього Росія дістала право окупації Молдавії та Волохії на час, аж Туреччина заплатить їй контрибуцію. Придунайським же „господарствам“ признано право дожиттєвих власних князів, а крім того й власну міліцію для утримання внутрішнього ладу.

Цікаво та для майбутніх політичних плянів царизму дуже характеристично, що Росія, зайнявши румунські придунайські князівства, зробила з них одно спільне генерал-губернаторство, на чолі якого поставлено гр. П. Кіселева (1829-34), котрому припала роля заведення нового адміністративного устрою в Румунії й котрий був головним творцем т. зв. „Органічного Регуляменту“ (Règlement Organique), сеї свого роду румунської „charte octroyée“, про яку румунський історик Ксенополь зауважив: „Оскільки Регулямент був добрий як адміністративне знаряддє, остільки були обридливі політичні засади, на котрих він опирав ся“**.

Загалом же під час сеї окупації царське правительство поводило ся у Молдавії та Волохії таким чином, що викликавало загальне обурення проти Росії та причиняло ся до очевидного занепаду політичного русофільства навіть і серед консервативного й опортуністичного румунського боярства. Особливо дошкулювали Румуну своєю безтактністю та нахабним втручуваннем скрізь і до всього російські консулі, котрі дуже пановито й образливо та згори трактували місцеві політичні елементи. Йорґа таким робом висловлюєть ся з приводу сього царсько-„визвольного“ режиму у власній батьківщині: „Як у попереднім часі був неможливим якийсь матеріяльний розцвіт наслідком турецького визиску, так під протекторатом Росії, котрий фактично турецьке суверенство відсунув глибоко у тінь, кожне перетворення князівств на національних основах стало ся абсолютною неможливістю“ (I, ст. 260).

Що царизм свою окупацію Молдавії та Волохії не уважав чимсь епізодичним і тимчасовим, але вихідною точкою

* Борецький-Бергфельд: I, с. 200-201.

** Докладніше про сей Регулямент див. цит. працю Йорґи: II, ст. 251-255

до пізнішого цілковитого прилучення цих країн до Росії, видко подекуди з його політичної тактики, що забезпечувала наперед скрізь його позицію в них і на будуче. Під сям оглядом дуже цікавою є подія з приводу доповняючої статті до згаданого Органічного Регюляменту, яку румунському боярству насильно накидував російський консуль барон Рікман, а яка мала сей зовсім недвозначний зміст: „На будуче всі зміни, які захочуть господарі завести в Органічнім Регюляменті, мусять бути ухвалені блискучою Портою за згодою Росії“. А що блискуча Порта після аккermanської конвенції й адрианопольського миру, як се вже вище зазначено, лишила ся тільки номінальним володарем придунайських князівств, а фактичним стала Росія, пропоноване бароном Рікманом доповнення Органічного Регюляменту в дійсности простувало до обмеження можливого державно-самостійного розвитку Румунії й до політичного підпорядкування її внутрішньо-краєвого устрою контролі царського правительства.

Се видко з того, як барон Рікман поводив ся супроти румунських „adunare“ (соймових зборів), котрі очевидно протестували проти такого нахабного втручання царських властей у свої чисто домові політичні справи. Барон Рікман злісно накинунв ся на відпорних румунських боярів, нагадував їм підданську залежність від царя (!), якого вони буцім-то мали покійно слухати, та звертав увагу на те, що придунайські князівства мусять Туреччині платити лише грошевий податок (трабут), тимчасом коли від „охороняючої“ держави, себто Росії, вони в усім залежні“ (N. Jorga, стор. 268). Але тому, що й сї його переконування не помогли, він примусив волоського князя до насильного (з помічю війська) розв'язання згаданих „adunare“, а потім (1838 р.) царське правительство через Царгород, себто отже за посередництвом турецького уряду, перевело всі свої „реформи“ щодо внутрішньо-краєвого устрою Румунії, котрих Румуни рішуче не хотіли ухвалити конституційним шляхом.

Загалом уся царська політика 30 років у зайнятій Молдавії та Волохії свідчить про те, що „захисний“ протекторат царизму над сими країнами мав бути лише передмовою до майбутнього цілковитого прилучення їх до Росії, що під сям оглядом їх дожидала на будуче доля забраної Бесарабії. Бо колиб царська Росія не мала заборчих плянів щодо придунайських князівств, вона мусіла-б звідти винести ся вже у 1831 р., себто після остаточного ухвалення вище згаданого Органічного Регюляменту, заведенням якого Румуни мали властиво розпочати коли не самостійне державно-політичне життя, то принаймні автономне.

Слушно зауважає з свого приводу російський історик Румунії: „Здавало ся, що через се (себто заведенне Органічного Регюляменту. Н. В.) мала б скінчити ся роля Росії у внутрішніх справах придунайських держав Росії, котра не переставала твердити, що їй завданнем на близькім сході є улаштування політичної долі християнських народів. А міжтим, як се видко з діяльності Кіселева, а потім і переговорів, до яких дійшло поміж відпоручниками на балканському півострові з приводу заведення у Молдавії та Волохії Органічного Регюляменту, Росія простувала, здасть ся, до укріплення свого протекторату над Румунами, а можливо й до прилучення цих обох князівств у недалекій будучности...“ (Борецький-Бергфельд, стор. 203).

Що такі пляни „возсоединенія“ придунайських держав з Росією дійсно існували в деяких царських урядових сферах, видко між иншим з дипломатичного листування поміж гр. Нессельроде та Кіселевим. Саме в 1831 р. писав перший другому: „Туреччина могла-б у заміну за наше відреченне від отримання воєнної контрибуції уступити нам свої верховні права щодо князівств, — права, які тепер лише номінальні. Але яку користь мали-б ми зі сього? Чиж би ми могли покрити всі видатки, звязані з управою цих країн, з тих джерел-прибутків, які є у Волохії та Молдавії, та чи ми дістанемо з них ту квоту, котру має нам заплатити Туреччина за останню війну? Ми сумніваємо ся щодо того. Чи маємо ми проголосити придунайські держави складовими частинами російської імперії? Алеж думка імператора була

далека від поширення границь до Дунаю... Все, що слід нам зробити, се — зорганізувати князівства та встановити у них національний престол. Тоді наші війська можуть спокійно покинути межі Волохії та Молдавії, полишивши для себе Сілістрію та воєнний шлях до Прута“ (Борецький-Бергфельд, стор. 204).

Се зразковий документ царської дипломатичної штуки. З його першої частини промовляють щирі егоїстичні мотиви, але потім наприкінці вони закрашують ся гарною, але нещирою псевдо-гуманітарною балаканиною, на вудочку якої царизм зловлював звичайно і традиційно довірливих турецьких християн і Славян. На сю нещирість у листі Нессельроде звертає увагу та справляє потім і Борецький-Бергфельд, слушно зазначаючи, що „Росія завжди мріяла про поширення своїх границь, що вона ніколи не відмовляла ся від територіяльних компензат у війні з Туреччиною. Вона чейже не відмовляла ся від набутку такого величезного кунника, як Бесарабія, хоча й тоді говорила про свою неначе захисну місію супроти балканських християн“ (тамже, 205).

А саме доля Бесарабії під царським режимом се найтяжше свідоцтво проти бупім-то „визвольних“ прямувань царизму щодо румунського народу загалом. Бо в сям самим часі, коли царська Росія відогравала „визвольну“ комедію, у Волохії та Молдавії почало царське правительство безоглядне й безпросвітне винародовлення бесарабських Румунів, котрих на своїй урядовій мові не називало инакше, як Молдаванами, й котрих китайським муром відгородило від якихсь культурно-національних зносин з земляками.

Що царизм страшенно гнобив та душив поневолені свої народи, се річ загально відома. Але мало хто знає, що з усіх царських „окраїн“ та „іногородців“ ніодна не була так безглуздо скована кайданами неволі, як Бесарабія і тамошне румунське населенне. Царизм своєю винародовлюючою політикою зробив з сєї нещасної країни справжнє ельдорадо московського чорносотенства та звірючого антисемітизму, перетворивши її у справжнє царство безпросвітної інтелектуальної темряви та застою.

У Бесарабії існували людоненависники в роді сумно славетного юдофоба Крушевана; у Бесарабії влаштовано страшенний кишенівський погром Жидів (у 1903 р.); з Бесарабії повиходили найгірші провідники „істинно-руських“ людей в роді Пуришкевича та йому подібних. З усіх російських „окраїн“ лишень одна Бесарабія була політично чорною, висилаючи до Думи відпоручників „Союзу руссакого народа“.

Навіть великий підмух першої російської революції не міг розігнати страшенної бесарабсько-румунської темряви. З усіх російських „іногородців“ бесарабські Румуни національно найбільше занепали та найменше прокинули ся до самосвідомости*.

Серед таких обставин у 30 рр. минулого століття у звязку з практикою царського окупаційного режиму почало ся витверезенне румунського загалу з русофільської гарячки, а поруч з тим і поглибленне національно-політичних самостійницьких бажань і прямувань. А до того нелише серед ліберальних „карбонаріїв“, але й поміж сучасно-консервативним боярством, котрому загалом царський деспотичний абсолютизм з його кріпацькими антидемократичними тенденціями був дуже до вподоби. Освічені та політично образовані Румуни почали мріяти про державну унію придунайських князівств з Сербією під захистом європейських великих держав. Молдавія бажала покликати на свій трон князя-чужинця, але під умовою, щоб сей не був ані Росіянином, ані Греком. Сильніше починає жевріти у румунського загалу думка державного зєдинення Волохії та Молдавії (N. Jorga, стор. 263). Революційний 1848 рік — ся

* Царський протирумунський режим у Бесарабії з його всіма безглуздими примхами та неймовірним деспотизмом автор цих рядків докладно та по-дрібно з'ясував у своїй спеціальній праці: „Поневолені народи царської імперії їх національне відродженне й автономічні прямування, 1916, а саме у VI розділі: Румунське питання у Росії (Бесарабія). До неї відсилаю читачів, які хотіли-б ближше познайомити ся з долею бесарабських Румунів.

загально європейська „провесна народів“ — розпочав нову епоху в національно-політичній історії придунайських Румунів, обмежуючи над ними протекторську руку царської Росії та промощуючи шлях до недалекого вже справжнього визволення Румунії.

(Кінець буде).

Н. В.

СУМНІВ.

(Нарис).

Тишина та спокій обняли світ у свої обійми. Високі трави та збіжа стояли мертво-непорушні, мов зачаровані. Згори било море зізд, що, моргаючи, немов грали ся, розмовляли з іншими, земними істотами. Така краса розляла ся довкруги, що мимоволі насувала ся думка, що се не галицький, український степ у раннім літї, але якась тропічна, зачарована країна, повна приман і чудес. У повітрі немов уносило ся щастє. Весняна подільська ніч.....

В глибокім, вохкім рові стояв один, одинокий чоловік. Стояв тихо, непорушно, мов зачарований. Моргали до нього зорі, але він не відповідав їм, тільки вперто, туго дивив ся перед себе. Мов статуя з каменя. Кругом нього розлоге поле, повне запашних квітів, буйні лани збіжа, що під подувом нічного леготу глухо шелестіли. І за кожним сильнішим шелестом руки того чоловіка, що безвладно лежали перед ним на краю рова й обіймали якийсь предмет, замїтно, хоч по тихесеньки, корчили ся; а з очей, що ховали ся під насуненою шапкою, вибігали дві іскри, два промінї й бігли скоренько вперед себе. Се січова стійка перед ворогом...

Стояв скамянілий з ветромленим вперед себе поглядом. Думки його, сконцентровані в один напрям, немов зливали ся, уодностайнювали ся, замвирали. Фізичне перемученнє і психічне напруженнє відчували ся неприємно. Находив ся майже у загінотизованім станї...

Зі здивування прокинув ся. Протер очі, стиснув кріс, встромив зір, — але зараз зрозумів, що тут не грозить небезпека. Він не помиляєть ся: чує зовсім виразно голос скрипки. Хтось десь тут близько коло нього грає на скрипці, а звуки розходять ся мов хвилі моря навкруги та мов нитки павутиння лучать усе зі собою. Так тихо скрізь, — лиш голос скрипки лунає мов зіпд землі та, як промінї яркого сонця, втискаєть ся у всі закутини.

Січовик стрепенув ся. Сконцентрував усю увагу, щоб пізнати, звідки походять ті чаруючі тони. За ворожих позицій, як з джерела, впливав сей бальсам і розливав ся кругом. А плив з такою силою, з такою могутістю, що поривав усе зі собою, над усім закидував свої ніжні, хоч сильні сіти. Ціла природа занїміла й приложила ухо під звуки сеї мелодїї. Найменша травка не ворохнула ся, нічний легїт завис над чашами квітів. Усе віддихало й думало під такт звуків скрипки. Січовик знайшов ся у непереможній їх власті. Ціла його істота пробудила ся розбурхана та сконцентрувала ся у ловленню тих ніжних звуків. Його свідомість працювала тепер з шаленою скорістю, думка думку прошибала, але в такім лише напрямї і з такою силою і в такій формї, як сього бажали собі звуки скрипки. Вони полонили його зовсім. Він перестав самостійно існувати, а ступав лиш по тій стежці, яку йому показувала скрипка. Могла з ним робити, що хотїла, вести кудись, змінювати його, як сама бажала. З неба моргало море зізд і грало ся зі звуками скрипки, що сітю обхоплювали кругом землю...

Так ніжно грає скрипка, так гармонійно пливуть тони й так рівно та приємно розвиваєть ся у нього думка. Його душа починає говорити, ставити перед ним образи. Тони беруть його душу в свої обійми й несуть зі собою далеко, далеко, в иншу сторону, инший світ. Перед його очима пересуваєть ся картина за картиною, так легко, весело, ясно. Родинні околиці, рідня, товариші дїточих забав... А все оповите якимсь ніжним, пахучим серпанком щастя, радості, задоволення. Се тони скрипки оповили його душу.

Прийшли на чергу більші, з повнійшим змістом картини, бурливі молодецькі переживання: школа, наука, широкі горизонти, мрії, надїї, запал. Він не може відрізнити: чи се скрипка перед ним грає, чи се грає в його середині така мелодійна музика. Щось бурливе приходить тут, якийсь гострійший тон; але первісний тон ніжнїсти не перериваєть ся, а пробиваючи ся поміж бурливіші та гострійші тони, підносить ся щораз вище й вище. Цїле бурливе життє видираєть ся зі скрипки й котить ся перед його зачарованими очима. Ніжні тони набирають щораз більшої сили, поки не заляли усеї мелодїї й не пірвали усього за собою. Се його щира, могутня любов виїшла на світ і голосить усеюди своєю міць і щастє. Тони скрипки видобувають ся з нечуваною силою та повнотою, немовби хотїли увесь світ наповнити собою або звернути його біг у свою сторону. З захоплення і внутрішнього зворушення замкнув січовик очі.

З неба підморгували безчисленні зірки. Повітре було пересичене щастєм і захопленням...

Мов крик притоптаної дитини, мов рев зраненої звірюки, мов зловіщій скрепіт кайдан, мов зойк розпуки та страху вирвав ся нараз зі скрипки. Як крик розбудженої птахи, як свист вітру, що пророкує бурю, так той тон розігнав усю злуду, захоплення, вдоволення. Нагло, несподівано вирвав усе з безмежного щастя і кинув нараз у море горя.

Та не був се один блудний тон. Ні — скрипка тепер перемїнила ся; щось страшне виходило тепер з неї: понурі, гострі, переразливї тони, що зливали ся у дїсгармонійну цілість, яка зрушувала все до основ та ветромлювала ся мов розпалений дрїт у мозок і творила страшні картини в уяві. Душевна рівновага була захитана, повстало страшне замїшаннє, немов валили ся підстави світа.

Дїссонанс прикликав січовика знову до притомности. Отряє ся, щоб відогнати від себе неприємне почуваннє, але се не помагало. Оглянув ся кругом себе та здивував ся. На небї не стало зізд, поблїдні, а зате на заходї стала чорна потвора, що закрила ціле небо й посувала ся щораз вище та ближше. Страх пройняв природу. Шуміли глухо й понуро трави та збіжа, навіть далекий ліс не опер ся змаганням зимного вітру, що десь нагло повстав і щораз більше змагав ся.

А скрипка заводила жалїсним плачем, що до глибини душі проникав і тельбухи рвав. Якїсь дивні, зачаровані тони виходили з неї, як кїхті хижкої птахи, запускали ся вони у його мозок, рвали його на кусні й несли зі собою. Збурила ся його душа й піддала ся знову зовсім під власть скрипки. І він знов попав у запароченнє. Тепер він бачив немов яєно то, що перед ним невиразно плакало в його душі й серці. Він розумів тепер тони й бачив се, що вони викликали. Знав причину їх наглої зміни. Як той гострий дїссонанс вирвав його з країни щастя й мрій, так вирвало його в життїю з країни захоплення та тихого щастя гасло повстання й боротьби. Се не понурі, депримуєчі тони виходили зі скрипки, — се повставало перед його очима страшне життє у тім вирї пристрастей і змагання сил. Думки з прошибаєчою яснїстю перелїтали через його голову. Був щасливий: він і ще инші. Нараз усе запало ся. Він кинув їх, вирвав ся спомїж них. Пішов вперед у незнану темну будучину. Липав за собою сльози й розпуку. То само ніс зі собою у серці, хоч огрївав його огонь захоплення святим ділом боротьби за волю.

Поміж понурі різкі тони скрипки плив постійно ніжний, ясний тон захоплення та любови. Теперїшнїсть і окруженнє стали перед очима його душі: що було тепер побіч нього? Скрипка завила мов ранений звір. Кров, трупи та згарища й чорні, здичілі обличчя з озвіреними палаючими очима. Зі страху подав ся назад. Оглянув ся — чорна, густа пітьма вкрила більшу часть неба та здалека глухо загуркотїв грїм. Судороги пройшли його тілом. Трївожно зашелестїла трава. А скрипка вила самими переразливими, понурими, грубими тонами. В його голові стала ясно думка й не хотїла вступати ся: що він робить? Як одна картина стало перед ним

те, що він зробив, де він знаходився, наслідки його роботи, а якою другою картиною цілком, до якої він зміряв. Його „я“ з передумовами й наслідками стало в повноті й ясності перед ним. Почалося порівняння і обрахування. Зі скрипки добувалися невинні, роздираючі тони: чорна безодня гора пробивалася з них. Чорна пітьма обняла майже весь небосклин, а грім гуркотів мов у розбитім дзвоні.

Здавалося йому, що коло нього виростає якась темна, страшна постать. Росте скоро, зрівнюється з ним, вже є так близько, що простягає по нього костисті пазури, а огнисті очі западають десь аж у глибину душі. Хотів подати ся назад, — не зміг. Безмежний страх заволодів ним. Був примушений вдвинути ся в свого противника. Пізнавав його... Нагла блискавка розлила осліплююче світло, зі скрипки виривався пришибаючий тон. З перераження вигнув ся назад. Перед собою пізнав самого себе! Але іншого. Зрозумів се. Бачив перед собою — свій сумнів. А той запуслав свої пазури щораз глибше в його середину й виривав усе. А очі палили.

Думки гнали ся мов орканові вітри. Що він робить? Чи добре він робить? Чи буде користь з його роботи? Чи має він право робити се? Так, се випливало з його переконання! А чи добре його переконання? А може з яких інших мотивів він се робить? Може він прикрив лише фразою про загальне добро свої грубі особисті причини? Чи не жадоба слави, блиску, погоня за переживаннями великого до сього? Чи не взяла над ним верх його звірська природа. яка домагала ся виладуння чисто звірської енергії? Може то все, що він робив, робив лише для себе, а закривавши ся, тим, що се для всіх, нищив інших? Чи мав він право до сього? Чи та дорога веде до тої цілі? А може він заблудив і нищить по дорозі невинні істоти? Що вони йому винні? А як він помиляєть ся? Може та ціль, задля якої він уже так довго таке страшне чинить, не так виглядає; може інша стежка веде до неї?!

Скрипка шаліла, а громовиця гуділа.

Чи лише він один знав правду? Чому він мав стільки противників, коли боровся за святе діло? І хто був його противником?!

Загуркотів страшний грім, а в скрипці немов урвали ся струни.

Таж се були його брати, такі самі люде, як він, які задля того самого роблять те, що він. Одна мета. І вони проти себе? Се-ж божевілле! Чи сим робом осягнуть ся сю ціль, чи може відсунуть ся її у безмежність? Хтось мусить помиляти ся у дорозі, у способі добування! Чи він лише має бути непомильний? Чи він має нищити противника — брата, товариша, спільника?! А як сей має правду за собою? Що він робить? Що йому робити? Так же не може бути!

Тінь впала на його очі. Мряка оповила його душу. Страшна змора душила його в своїх обіймах. Страшний тягар давив і стискав його. Чорна безмежна, необнята розпука. Як у сні, приложив гостру зброю до своїх грудей...

Осліплююча блискавка продерла в половині чорну занавісу неба, а страшний тріск оглушив усе і струсив землю. Впали перші грубі, як сльози, каплі дощу.

М. Опона.

Петро Конашевич Сагайдачний.

Історичний нарис.

*Присвячую моїм братам
Українцям у Фрайштаді.*

I.

Ми не знаємо ані часу ані місця уродження славного гетьмана Петра Конашевича Сагайдачного.

Фактом є, що він помер 1622 р. й що довший час побував в острозькій школі, саме тоді, коли там „квітла“ науки. Се мало місце між рр. 1580—1608. Конашевич прийшов до Острога хлопцем. Приймаючи, що прийшов там в шіснадцятім році життя коло р. 1586, то його уродини припадали-б на 1570 р. З того міркування виходило-б, що Конашевич вмирав в 52 р. життя. З історичних джерел ми не знаємо, звідкілля і з якого роду походив Конашевич.

Монах Касіян Сакович, здається, добрий знайомий Конашевича, написав вірші „на сумний погреб зацного рицера Петра Сагайдачного“. Є се одинокий одноцільний документ про Конашевича. Все інше розкинене по різних джерелах. Ті матеріали до життєписи Сагайдачного ще необроблені, а навіть незібрані, як слід.

Отже Сакович у тих своїх віршах говорить, що Конашевич походив зі шляхетських батьків з землі „підгірської, перемиської“. Таке недокладне означення місця вказувало-б на те, що Сакович не знав того і написав собі так зі слуху.

Зате літописець Єрлич говорить, що Конашевич походив із Самбора.

На тій підставі приймають історики, що Конашевич походив від Самбора і був шляхтичем, а Конашевичем звав ся тому, що батько його звав ся Конон.

До такої гіпотези дала певно притоку ся обставина, що в поминальнику померших, який лишив ся по Сагайдачним, був вписаний Конон без близького означення. Може бути, що батько Сагайдачного звав ся Кононом, але з того не виходить, щоб від того Сагайдачний звав ся Конашевич, бо повинен звати ся-б Кононовичем. Та коли вже вигребти Конона, то слід би сказати, як він називав ся, бо тодішня шляхта не вдовляла ся своїм хресним іменем, а дорожила своїми прадідними назвищами з додатком „придатків“, якими відрізняли ся від себе поодинокі шляхетські роди. За такий „придомок“ не можна уважати слова „Конашевич“, бо в цілій Самбірщині, де дрібною шляхти найбільше, — Конашевичів нема. Зрештою сам придомок без назвища немислимий.

Один з мемуаристів хотинської війни говорить, що Конашевич своїм шляхецтвом не хвалив ся.

Та коли поміркуєш, що в тих часах, коли-то людина зачинала ся від шляхтича, така скромність немислима, й коли Сагайдачний навіть назвища шляхетського не зраджував, то очевидно, що такого назвища він не мав, і шляхтичем не був. Я провірив, що у шляхетським селі Кульчицях під Самбором є присілок, замешканий хлопами. Є тут рід Кінашів. В давнину вони певно звались Конашами або Кунашами. Ціла Самбірщина була колись королівщиною. В королівщинах жилось хлопам далеко краще ніж хлопам — панським підданам. Королівські підданці відробляли небагато панщини і служили у війську т. зв. дановому.

З такого то хлопчика Петра Конаша, коли попав у школу, легко було зробити Конашевича.

А що він, заки дістав ся в острозьку школу, мусів вчитися у якійсь народній церковній школі, се хіба що певне.

До речі буде сказати, що Сагайдачним прозвали Конашевича вже на Січі, либонь від того, що добре стріляв з лука. За тим промовляє одна старинна гравюра, де представлено Конашевича на коні з сагайдаком на плечах, повним стріла.

В тім часі, як Сагайдачний прийшов до Острога, — острозька школа стояла дуже високо. Острог був під той час осередком просвіти й культури на цілу Україну. Тут розвивав ся острозький кружок учених Українців. Миж ними були Герасим і Мелетій Смотрицькі. Обидва вони управляли острозькою школою. Жив тут тоді Демян Наливайко, духовник кн. Константина Острозького, великий оборонець православної церкви.

Під проводом таких учителів діставав освіту Конашевич „час немалий“, як впевняє Сакович. Вони вміли впоїти в його серце сильну любов до рідної православної церкви. Усі мемуаристи признають, що Конашевич „любив безмежно свою церкву аж до смерти“.

Вийшовши з острозької школи, Конашевич побував якийсь час у київського православного вельможі Стефана Аксака гербу Акшак, не знати лише, в яким характері: чи в надвірній команді, чи в канцелярії, чи може яко вчитель його дітей.

II.

На Запорожжя прийшов Конашевич може коло 1600 р. З початку жив там незаметно, бо ще 1606 р. був кошовим Григорій Ізапович.

Конашевичеви приписують здобуття великої турецької фортеці Варни (1605 р.). Чи він був тоді наказним ватажком у тім поході, чи може чим відзначився, — того ми не знаємо. Найблизшого 1606 р. здобувають козаки вже під начальством Конашевича турецький торговельний город Кафу на полудневім березі Криму.

Кафа була великою торговельною пристанню. Тут відбувалися великі ярмарки на християнських невольників. Усе, що хижі Татари й Турки у своїх набігах на християнські землі, українські, литовські, польські, московські наловили, привожено сюди, а звідси розвозжено по цілому світові. Сюди зїздилися покупці з цілого світа, і то не лише мусульмане. Ми знаємо з певного джерела, що й італійські браття во Христі купували тут радо християнських невольників, особливо здорових, гарних, роботящих і слухняних Українців. Одна побожна генуєвська пані радить своєму синові, не менше побожному, щоб собі купив невольницю українську дівчину.

Кафа лежала так далеко від шляху козацьких набігів на Татарщину й Туреччину, у такім затишнім місці, що на таку торговлю саме надавала ся.

Конашевич на вдивовижу цілого світа розбив се гніздо людської неволі до тла, ограбив город, освободив кільканадцять тисяч християнських невольників і зруйнував цілий город. Тут треба згадати про спір між істориками щодо року здобуття Кафи. Більшість ставить 1606 р. Інші, між ними проф. М. Грушевський, приймають 1616 р., опираючись на тім, що на віршах Саковича рік не виразно був написаний. Воно гарно було-б, колиб та певність, що і Сакович щодо року не помилив ся.

Здасть ся, щойно по тім поході вибрали козаки перший раз Конашевича кошовим. Про се говорить Сакович. Колиб справді здобуття Кафи припадало на 1616 р., мілітарна й політична діяльність Конашевича тривала-б всього 6 років (в 1622 р. він умер), а се абсолютно за мало часу, щоб доказати того, чого Конашевич справді доказав за свого гетьманства.

Коли маємо прийняти, що Сагайдачного перший раз вибрано кошовим по здобуттю Кафи, імовірнішим є рік здобуття Кафи 1606.

Від того часу нема року, щоб Запорожці не йшли походом на турецькі або татарські землі. Сих походів не злічити. Та всі вони на одну манеру: прокрасти ся хитро крізь турецькі сторожі, попід турецькі фортеці, напасти несподівано, зруйнувати, ограбити, освободити християнського невольника й пропастися без сліду. Усюди видко геніяльний план і геніяльне переведення.

В 1608 р. руйнують Запорожці береги Анатолії. В 1612 і 1613 рр. походи на Молдавію, і в сім часі розбивають Татарів над рікою Самарою. В 1614 р. руйнують козаки анатольський город Синопу. В 1615 р. нападають на Царгород, столицю турецького царства, граблять і палять передмістя і відпливають з добічею. Розбивають турецьку флоту, що пустилася за ними у погоню, забирають турецькі кораблі і палять їх під Очаковом, на очах турецького війська. В 1616 р. руйнують Запорожці турецьке місто Трапезунд.

Усі ті походи своєю справністю, сміливістю та героїзмом перевищують усе, що тільки людська фантазія видумати може. Турецьке військо супроти них безсилне. Ціла Туреччина у лютий скаженості грізно підносить кулаки в сторону Польщі. Бо турецьке правительство уважало козаків за підданців Польщі, а й козаки заявляли ся усюди вірними слугами його милости польського короля. Польща бояла ся

відплати з боку Туреччини й відхрещувала ся від спільности з козаками: були се, у польських усправедливлюваннях, свавільні розбишаки, збиранина з усього світа, що нікого не слухає і тому Туреччина може собі з ними робити, що їй завгодно.

Окрім того польський король Жигмонт, боячись справді погроз Туреччини, на кожду таку турецьку скаргу, по кождім козацькім набігу шле на Україну універсали, наказуючи розганяти свавільних людей і не пускати козаків на море.

По зруйнуванні Синопу султан попав у таку лють, що звелів великого везира Насух-пашу повісити й ледви султаника з доньками випросила його. Везир післав за козаками погоню. Турецька флоту загнала ся у Дніпровий лиман, та тут і застрягла у міліні, поки її козаки не спалили. Другий турецький паша підплив аж під саму Запорозьку Січ, а не заставши там нікого, забрав кілька гармат, спалив кілька човнів та й повернувся у Царгород, уласкати розлючене султанське серце добічею.

У всіх тих походах бачимо геніяльний провід Сагайдачного.

III.

Заходить питання, що спонукувало Сагайдачного до таких безнастанних, систематичних набігів на мусульманську землю. Жадоба добічі, відплата за християнські злидні, освободжування з неволі християнських бранців, — були для Сагайдачного надто буденні причини. У його на оці були дві інші, великі цілі: розріст козацької сили й ослаблення Польщі.

Сагайдачний виступає на політичне поле недовго по страшнім розгромі Лободи й Наливайка на Солоніці 1596 р. Не міг він не бачити сього приниження, у яке попало козацтво й православна віра. Він знав, що козацтво на сю пору було за слабе, щоб шукати відплати на Польщі. Треба було шукати союзника, сильнішого від неї, щоб допоміг Польщу ослабити, коли зовсім не знівечити. Бо тільки при слабій Польщі могла Україна розвивати ся і жити своїм життям.

Таким союзником могла бути тільки Москва або Туреччина.

Православна Москва була тоді також ослаблена міжусобицями. Зоставала ся Туреччина. Входить з нею в явний союз Сагайдачний не міг, бо народ не був би допустив до сього. Сагайдачний загнув собі інший не менше успішний план: силою факту зробити Туреччину своєю союзницею, так, щоб ні світ сього не бачив і вона сама щоб сього не догадувала ся.

Знаючи, що Туреччина усі козацькі походи запише на рахунок Польщі, подбав, щоб сей рахунок випав як найбільший. Коротко кажучи, він бив і рвав Туреччину на те, щоб Туреччина била Польщу. Сильна й велика Туреччина придавить слабку Польщу, знесилить її. Ті міркування великого гетьмана здійснили ся. По кождім козацькім набігу на турецьку землю наступає з боку Туреччини відплата. Турецькі наші нападають на польські землі, руйнують міста й села. Польща, бачучи таку небезпеку для себе, мусить забігати ласки у козаків, бо знає, що без них не дасть ради ні Туркам ні Татарам.

З того користає Сагайдачний. Козацтво множить ся, як гриби по дощі. Коли під Христофом Косинським стало 5 тисяч козаків, під Сагайдачним стало 50 тисяч добре зорганізованого й вишколеного війська.

Розріст козацької сили був сілю в оці Польщі, особливо польським магнатам. Гетьман Жолкевський, погромник козацтва над Солоніцею, був би й тепер з великою приємністю справив козацтво криваву лазню. Та з одного боку він замало мав війська, щоб помірити ся з Сагайдачним, а подруге, що з Варшави заєдно приходили до нього прикази, щоб не дразнив козацтва, бо може леда хвиля козаків буде потреба.

Тож кождий такий набіг кінчив ся погрозою Туреччини, соймовими конституціями, королівськими універсалами, обіцянками, комісарами та комісіями, з яких не було ніякого пожитку.

Тоді увійшли в моду комісари, якими радо послугували ся. Ті комісари зїздили ся, радили, прискакували й відскакували від себе, дурили себе й перехитрювали взаємно, а справу виграв той, за ким стояло більше військо.

Така перша комісія була в Житомирі 1609 р. Там перший раз пактувала Польща з козацтвом, як з рівною стороною. В тих житомирських пунктах була лише мова про те, чого козакам не вільно робити, — про їхні права ані слова. Отже козакам не вільно ходити на море і в сторонні землі, не вільно жити на волости, не вільно заводити своїх автономних козацьких судів і т. ин. Козакам ані снідо ся таких пунктів придержувати ся. Ми бачимо з повищого хронологічного зіставлення, що по сім житомирським договорі козаки рік річно нападають на турецьку землю.

Відповідно до свого розросту й сили козаки старають ся здобути для себе щораз нові простори на Україні. Козацькі купи нападають на панські двори, проганяють панських управителів і займають панські маєтности для себе. У тій роботі помагає їм і місцеве населення. Воно організуєть ся в сотні і пристає до козаків під сильну руку гетьмана Сагайдачного та признає над собою козацькі суди.

Того козацького судівництва Польща не хоче ніяк признати; знову-ж українське населення, пізнавши раз, що се автономне судівництво відповідає зовсім його потребам краще ніж польські суди або старостинські, не хоче таких судів покинути.

Йдуть безнастанні панські скарги до Варшави на козацтво. Підносять ся голоси, щоб козацтво знищити до тла, та на те не було ні сили ні сміливости, тим більше, що поважні Поляки ставали в обороні козацтва яко чинника, конче потрібного для існування Польщі. Такий голос розваги може був би прогомонів безслідно і Жолкевський з панами був би певно затопив козацтво в потоках крові, якби на чолі козацтва не стояв гетьман Сагайдачний, геніальний полководець і організатор. Польські пани навіть не сміли обвинувачувати Сагайдачного в тім, що козаки робили, а мусіли складати всю вину на свавільні козацькі купи, які не підходять під будаву Сагайдачного.

IV.

Справді тоді такої гологи-збиранини з усіх націй було на Україні дуже багато. Тоді польський король Жигмонт III на спілку з кількома польськими панами замішав ся в московську авантуру. Розходило ся про те, щоб користаючи з московських неспокоїв з ріжними самозванцями, відбити назад до Польщі Смоленщину й Новгородщину. Король згадав повести діло так, аби Московщину получить з Польщею, а королевича Володислава посадити на московським престолі.

Справа була ведена без ухвали сойму, на власну руку; до того треба було війська. Тоді війни вели ся насмним військом, якому треба було платити. У Поляків на се гроша не було. Треба було шукати дешевенького війська, а такого могло достарчити тільки козацтво. От і причина, чому король мусів панькати ся з козаками й не на одну козацьку сваволю дивити ся крізь пальці.

Тоді наємне військо збирало тим робом, що король видавав ріжним людям т. зв. „провідні листи“, себто уповаженне вербувати військо. Новозвербоване військо ставало квартирою по селах, розумієть ся, на кошт населення, поки не вивели його ротмістри на війну. Розумієть ся, що проти таких приємних гостей підіймали ся з усіх боків скарги й нарікання. Тоді була мода козакувати, тож і сі купи, збиранина всіякої гологи, звали себе козаками й пани тим більш мали притоку у всьому тому пришилювати вину козацтву.

На найближшій соймі перевела шляхта конституцію, що провідні листи може король давати не кому иншому, а тільки родовитим шляхтичам. На Україну стали напливати ріжні шляхетські авантюристи з провідними листами. Почав ся вербунок чесного товариства, що було правдивою язвою для цілої околиці. Була то збиранина з ріжних націй. На клик шляхти звелів король київському воеводі кн. Янушови Острозькому загамувати козацьке свавільство, та воевода відказав ся від того, вимовляючи ся, що тепер всяка зволоч покликаєть ся на короля і збирає військо, а він не в силі сьому порадиити.

Конашевич держав ся осторонь від сих московських авантур. За сей час він організував козацтво, побільшав і вправляв

військо, ходив на море, змагаючи у всім до поширення козацької ідеї й значіння.

Щойно коли королевич занадто заангажував ся в московську справу, як попав у скрутне положення, коли незаплачене й голодне та здеморалізоване наємне військо розбігло ся по всім усядам, а при нім zostали ся тільки самі Поляки, тоді Сагайдачний виступив королевичеві на підмогу. Стало ся се по довгих прошеннях, намовах і обіцянках з боку королевича.

Поляки втратили вже були усю надію на козацьку поміч, як весною 1618 р. Конашевич з добірним 20 тисячним корпусом виступив у похід через Сіверщину, Путивль, Єлец, Лебедин, Шацк, Коломну. Нічого його походуви не оперло ся. Недалеко Москви старало ся московське військо не допустити до його злуки з Поляками, та не здужало і Конашевич получил ся під Москвою з польським військом. Тут повстала велика радість, бо Поляки не надіяли ся вже ні звідки помочи. Королевич післяв для козацької старшини багаті дарунки, а Конашевич віддав королевичеві на врочистій авдієнції пійманих командантів здобутих городів Єльца й Лівен та перехоплених в дорозі до Криму московських послів.

Зараз змовились Поляки з козаками на нічний приступ на Москву, який одначе не повів ся, бо польські ватажки по видавали суперечні прикази.

Та хоч сей приступ і не повів ся, все-таки зробив він на Москвичах сильне вражіння й вони стали податливіші на польські домагання.

За той час пересправляли польські комісари з московськими делегатами. Комісари, тямючи на соймову постанову, що московська війна має покінчити ся до року, напірали на заключення миру за всяку ціну. Не похочував того миру ні король ні королевич, що ладив ся у Московщині перезимувати, а з весною вести війну далі. Та комісарам важнішою була воля сойму ніж воля короля і вони заключили мир на 14 літ. Москва відступила Польщі Смоленщину, Новгород Сіверський, Стародуб, Сіверщину, Чернігів, Почеп і Трубчевськ. Королевич зрік ся своїх претенсій до московського престолоа.

Ми не знаємо напевно, що спонукало гетьмана Конашевича йти походом з підмогою католикам проти православної Москви. Ледви-ж зробив він се задля воєнної слави й багатой добичі. Скорше, здаєть ся, до правди подібне, що гетьман тим походом хотів зеднати для себе і свого козацтва ласку будучого короля Польщі, на котрого козаки покладали великі надії. Далі може бути, що хотів Москалям показати козацьку силу й наклонити їх до союзу з козацтвом, бо, мовляв, козацтво може дуже стати в пригоді, але може й болучо пошкодити. Зрештою гетьман показав свій стратегічний талант яко полководець більшого корпуса.

Що Сагайдачний носив ся з пляном заключити союз з Москвою, виходить з того, що 1620 р. послав він послів до Москви з такою пропозицією саме під пору, коли в Москві пробував єрусалимський патріарх Теофан. Москва не прийняла тої пропозиції. Кажуть, що той самий патріарх не допустив до того, бо в його інтересі було, щоб козаки з Польщею, а не з ослабленою війнами Москвою еднали ся і воювали з Турками, бо з того подєгчало-б балканським християнам.

(Кінець буде).

Др. Андрій Чайковський.

Вісти.

З приводу офензиви центральних держав проти Росії звернула ся з покликком до салдатів-Українців Всеукраїнська Рада військових депутатів, вказала на грозу часу й домагала ся виповнення свого обовязку, памятаючи, „що кличемо ми вас не проливати кров німецької демократії, не наступати на неї, а обороняти свою землю“ (Р. Г.).

Генеральний Секретаріят для фінансових справ з уваги на те, що в деякі казначейства на Україні впливають податки на імя У. Ц. Ради, які казначейства записують на рахунок державних доходів, — звернув ся до управителя казенних палат на Україні з просьбою запропонувати всім

місцевим казначействам, аби всі внески, які впливатимуть від сільських громад, приватних осіб і т. д. на імя У. Ц. Ради, — приймали казначейства не яко державні прибутки, а яко переводи на київську контору державного банку для виплати У. Ц. Раді, а переводні білети щоб видавали ся тим особам, від яких вплинули гроші (Р. Г.).

На засіданні Комітету Ц. Ради 2 серпня н. ст. прийнято таку резолюцію в справі збігців: 1. При кожній армії утворюють ся посада комісара Ц. Ради в справах збігців, а також для упорядкування відносин між військом і населенням. 2. У Києві при Ц. Раді утворюють ся нарада для справ збігців з представників Ради, громадянських, національних і загально-революційних організацій для керування всією помічу збігцям на південно-західнім фронті. На тім же засіданні І. С. К. л. о. в. с. ь. к. и. й. предложив реферат від комісії по виборам в земство. Комісія запропонувала скасувати назву земство й замінити „Народньою Радою“, поставила видати до народу відозву з поясненням повної демократичности й відмінности народніх рад від старого земства. Реферат комісії прийнято з додатком негайно звернути ся до петроградського правительства з просьбою допустити до виборів усіх салдатів незалежно від віку (Р. Г.).

Всеукраїнський харчовий зїзд у Києві визначено на 28 серпня н. ст. На зїзді мали порушити між иншим питання про організацію Центрального Українського Харчового Комітету та про основи харчової політики на Україні, щодо хлібного монополю, збуту ріжних продуктів сільського господарства й постачання потрібних на селі предметів (Р. Г.).

Український Комітет допомоги жертвам війни в Москві оголосив поклик до всього українського громадянства в Росії засновувати як найскорше філії Комітету по всіх містах, збирати гроші й надсилати до Москви, бо справа негайна й великої ваги, бо „в першу чергу нашим братам Українцям-Галичанам довело ся зазнати невимовних бід і болів“. Десятками тисяч загнано їх в Сибір і тільки завдяки допомозі Українського Комітету в Москві полекшувала ся доля тих нещасних засланих, наскільки се було можливе. Наближаєть ся хвиля їх повороту до дому й тому Комітет знову звертаєть ся до українських громадян з проханням прийти в поміч. „Хай з вдячністю згадають потім вони нас і хай навіки зостанеть ся в їх серцях спогад про те, що земляки пригорнули їх при лихій годині“. Склад Комітету такий: П. Одарченко—голова, Д. Стахура—тов. голови, Д. Чабан—скарбник, М. Герштанський—секретарь, Ю. Авдієв, Н. Синеока, А. Богданова (Р. Г.).

На загальних зборах петроградської організації У. С.-Д. Р. П. 10 липня н. ст. обговорювали ся питання: 1. відношення до російської С. Д. Р. П., 2. універсал У. Ц. Ради і 3. всеукраїнський робітничий зїзд. Прийнято такі резолюції: 1. щодо відношення до російської С.-Д. Р. П.: Тому, що в процесі розвитку російської революції та розвитку революційної самодіяльности українських народніх мас з російською соц.-дем. лише її ліве крило, що сполучене з Центр. Ком. Р. С.-Д. П. (большевики), виявило справді пролетарське розумінне національних потреб сих мас, петроградська організація У. С.-Д. Р. П. гадає, що лише з сям крилом рос. с.-д. р. п. можливе тісніше порозумінне. В ціли найпродуктивнійшої роботи рос. і укр. пролетаріату організація вважає потрібним негайно вимагати від Ц. К. нашої партії вирядити представника до Ц. К. Р. С.-Д. Р. П. для координації праці обох партій і для як найскорійшого усунення дрібних організаційних і принципіальних непорозумінь; 2. щодо відношення до універсалу У. Ц. Ради: Збори петроградської орган. У. С.-Д. Р. П., ознайомивши ся з діяльністю У. Ц. Ради, признають, що всі її виступи зроблені в інтересі революційного руху. Вітаючи останній виступ У. Ц. Ради, виданне універсалу, збори вважають його законним актом і справжнім висловом українського пролетаріату і революційної демократії та заявляють, що будуть піддержувати всі заходи Українського Тимчасового Уряду — в інтересі дальшого розвитку революції й організації револю-

ційних сил на Україні. Разом з тим збори зазначають, що об'єднана українська демократія буде йти і далі вкупі з пролетаріатом і революційною демократією всієї Росії: 1. Вестиме уперту боротьбу за негайну передачу всієї державної влади автономної України У. Ц. Раді. 2. Вестиме непримирну боротьбу за забезпеченне необмеженої волі українського народу щодо форми свого життя і звязку України з російською державою, в ціли чого уважає негайним здобутте таких гарантій сеї волі: а) У. Ц. Рада яко тимчасове правительство України скликає по чотириприметниковій формулі Установчі Збори (Сойм) України, котрі цілком незалежно визначають остаточну волю українського народу щодо форми свого ладу та своїх звязків. б) Лише після такого сойму може ходити про ствердження чи нествердження форми ладу України всеросійськими Установчими Зборами. в) Всеросійські Установчі Збори не компетентні щодо цілком незалежної волі революційного українського народу. г) На випадок скликання всеросійських Установчих Зборів до скликання Установчого Сойму України на розгляд їх (всерос. Зб.) статут України не подаєть ся, а лише зголошуєть ся передача земель України її трудовому селянству й маніфест про повне самоозначенне, зміст якого передаєть ся на розгляд і незалежну компетенцію Українського Сойму“. Потім вибрано делегатів на всеукраїнський робітничий зїзд (Р. Г.).

Зїзд Українців Чорноморщини. Чорноморська Українська Рада в Новоросійську видала до населення Чорноморщини відозву, в якій закликала його пристати до України. В сій справі Чорноморська Рада в Новоросійську скликала на 12 серпня н. ст. зїзд українських громадських діячів і представників української людности чорноморської губернії. На зїзді мали взяти участь по два діячі від кожної української політичної або громадсько-просвітної організації на Чорноморщині, по одному делегатови-Українцеві від кожного села або заселеної хуторами місцевости, по одному представникови-Українцеві від городських товариств, по одному делегатови-Українцеві від кубанських козаків і инших військових родів, що є в Новоросійську, а також від українських професійних товариств, пять представників від Чорноморської Ради й організаційне бюро зїзду. Програма зїзду: 1. про сучасне становище української справи, а саме реферат про: а) історію українського руху, б) потребу українзації школи, в) У. Ц. Раду й І. Секретаріат, г) участь українських революційних партій: соціалістів-революціонерів, соціалдемократів, соціалістів-федералістів і ин., д) прилученне чорноморської губернії до України. 2. Урочисте проголошення універсалу Ц. Ради. 3. Резолюції з їх приводу й питання про оподаткування. 4. Оголошення привітів. 5. Звідомлення українських організацій на Чорноморщині про житте і діяльність. 6. Реферати делегатів з місць про те, скільки й де в чорноморській губернії української людности, а також инших націй. 7. Організація української людности чорноморської губернії на національно-політичнім принципі, обговоренне статутів і питання про права инших народів, які живуть на українській території (Р. Г.).

Організаційно-агітаційна секція заснувала ся 14 липня н. ст. при Всеукраїнській Раді військових депутатів. Вона розсилає по всій Україні й по всіх військових частинах, в яких є Українці, своїх агітаторів-організаторів і лекторів. Де є велика потреба організації Українців або де виникають класові й національні загострення, в таких випадках звертають ся до згаданої секції (Р. Г.).

По скликанню другого всеукраїнського зїзду залізничників у Києві розпочало свою діяльність бюро першого всеукраїнського зїзду залізничників, аби приготувати потрібні матеріали. Бюро звернуло ся до міністра шляхів з пропозицією, щоб на його утриманне, на видатки по організації зїзду й на друкування рефератів і протоколів призначено з державного фонду запомогу в сумі 11.400 карб. Пропозицію мотивувало тим, що зїзд має обслуговувати державні, національні, професійні й економічні інтереси України. Щоб справа була певніша, бюро вдало ся за помічу до Ц. У. Ради, щоб вона підтримала просьбу бюро (Р. Г.).

Курси в цілі приготування організаторів і діячів земельних комітетів і Селянської Спілки уладив від 14 серпня н. ст. Генеральний Секретаріат для земельних справ при У. Ц. Раді з огляду програмою: 1. Земельний фонд на Україні. 2. Розвиток сільського господарства. 3. Сільсько-господарська промисловість. 4. Аграрні реформи. 5. Земельні й харчові комітети. 6. Селянська Спілка. На курси прийнято тільки тих, хто мав командировку або рекомендацію від земельних комітетів або комітетів Селянської Спілки, й під тою умовою, що потім вони працюватимуть у сих комітетах або в Центральній Раді при Секретарстві для земельних справ. Курси безплатні, а приїзди одержали помешкання (Р. Г.).

Всеукраїнський фершальський зїзд у Києві. Київське Товариство лікарських помічників скликало у Києві всеукраїнський зїзд шкільних фершалів, фершаліць і акушерок на 18—23 серпня н. ст. 1917 р. Програма зїзду: 1. Відношення зїзду до сучасного політичного моменту. 2. Роль фершальсько-акушерського персоналу в громадському житті. 3. Організація фельдшерсько-акушерського персоналу в загально-українську спілку й видавання медично-популярного органу. 4. Реорганізація управи медично-санітарної справи на Україні на демократичних підвалинах по принципу колективності. 5. Регляментація праці фершальсько-акушерського персоналу в справі медичної допомоги населенню. 6. Реформа фершальсько-акушерської освіти, повторні курси й умовний вступ на медичний факультет. 7. Умовини праці й становище фершальсько-акушерського персоналу в земствах та інших інституціях і реорганізації народної медицини. 8. Біжучі справи.

Українізація судівництва. „Южный Край“ з дня 27-VII приносить таку телеграму з Києва: В київській зїзді мирових суддів і в київській судовій палаті звертає на себе увагу українізація судівництва. Присутний на засіданнях український міністер судівництва Садовський пояснив, що українізація судових установ відбудеться поступово. Побокання деяких вругів, що Центральна Рада усуне теперішніх судових діячів, безпідставні. По сім забрав голос председатель палати Григорович-Барський і в своїй промові зазначив, що офіційного видання законів на українській мові нема, для того не можна вже тепер перейти на українську мову. Інші промовці заявляли, що всі судді розуміють і знають мову, якою говорять Україна, але мало хто знає українську літературну мову й для того судді не будуть в силі писати рішень українською мовою. Садовський порадив на се звертатись тимчасом до помочи українсько-російського словника.

Обласна комісія при тимчасовім правительстві в Росії. Під час правительственої кризи, коли вийшли з правительства міністри кадети, покликано до життя особну комісію, яка має зайняти ся опрацюванням проекту закону для Установчих Зборів про перебудову Росії на області. На провідника сеї комісії покликано Українця М. Славинського (Смутка).

Синод про окрему українську церкву. „Рѣчь“ з 26 липня н. ст. подає, що Синод відкидає гадку заснування особної української церкви, мотивуючи се тим, що на Україні ніколи не було автокефальної церкви, а київський митрополит стояв у залежності від царгородського патріарха, від кінця 17 століття від московського, а наслідком сього від Синоду. Для того се питання не буде поставлене на загально-російським церковним соборі.

Бесарабія проти прилучення до України. Губернський виконуючий комітет Бесарабії відніс ся до тимчасового правительства з представленням, що населення (?) Бесарабії на своїх зїздах висловило ся проти придучення Бесарабії до України. Бесарабія хоче бути сама автономною (Рѣчь 15/VIII).

Автономія України й мусульман. До Генерального Секретаріату приїхав представник Мусульманського Виконавчого Комітету в Симферополі: Сей представник широко освідомив генерального секретаря по охороні прав національних меншостей про автономічні домагання російських мусульманів і зокрема кримських Татарів. Обсяг сих домагань навіть ширший ніж обсяг домагань Української Центральної Ради. Так напр. у справі націоналізації війська крим-

ські Татари крім тих пунктів, які виставляють Українці, домагають ся, щоб усіх Татарів-воєнків повернено до Криму й щоб там з них утворено окреме татарське військо й таке инше. Представник мусульманів звернув ся до Генерального Секретаріату та Центральної Ради, щоб вони піддержали автономічні домагання мусульманів Росії. Між иншим він сказав, що Крим бажає увійти в склад автономної України, але з тою умовою, щоб і самому мати автономію. Генеральний Секретаріат на однім зі своїх засідань обміркував сю справу і, незалежно від принципіального погляду на домагання мусульманів, в питанні про прилучення Криму до автономної України ухвалив не робити поки-що ніяких конкретних заходів (Р. Г.).

Ліквідація галицько-буковинського генерал-губернаторства. Комісарови для справ Галичини й Буковини Дорошенкови, який переїхав до Києва, запропонувало правительство протягом місяця зліквідувати свої справи („Рѣчь“ 5-VIII).

До земельного комітету в Люботині на Харківщині вибрано 2 укр. с.-д., 1 с.-р. й 2 безпартійних (Р. Г.).

Соціалістично-революційне видавництво в Харкові — „Рух“ випустило такі книжечки: 1. Качинський — Що робити з землею; 2. Л. Толстой — Невже так треба? 3. Н. Алексєєв — Вселюдне, рівне, просте, потайне виборче право; 4. А. Заливчий — Хто воює, а хто грабує. Віддано до друку: 5. С. Зак — Земля хліборобам; 6. В. Коряк — Не к Різду, а Великодню (Р. Г.).

Поверот митрополита Андрія гр. Шептицького до Австрії. В неділю 26 серпня ранком прибув до Відня митрополит Андрій гр. Шептицький на західний дворець. У залі двірця для членів пануючого дому приготувала йому віденська українська кольонія урочисте прийняття, на яке явили ся представники властей. Промовляя през. Романчук, надр. Ясеницький, пос. Сінгалевич, а їм відповів митрополит, висловлюючи сподівання, що український народ жде краща доля від дотеперішньої. Генералмайор Павлюх вручив митрополитови золоту плоскорізьбу, виконану різьбарем Терешуком. У Відні забавить митрополит кілька днів, після чого виїде до Львова.

При сім числі розсилаємо чеки для відновлення передплати, вирівнання залеглостей і нових замовлень.
Адміністрація.

Всесвітня Бібліотека,

яка виходить неперіодично поодинокими випусками під редакцією Івана Калиновича, видала досіль такі книжечки:

№ 1. Фрідріха Шіллера: Поезії, випуск I. (Дрібні поезії, зі вступом проф. Остапа Грицяя). Львів, 1914 Ц. К.—60

№ 2/3. Фрідріха Шіллера: Поезії, випуск II. (Баллади. Поєми. Примітки). Львів, 1914. „ „ 1.—

№ 4/6. Александра С. Пушкіна: Драматичні твори, в перекладі, з передмовою та поясненнями д-ра Івана Франка. Львів, 1917. (Останній твір-переклад пок. великого письменника). „ „ 3.—

№ 7/8. Й. В. Гетого: Герман і Доротей, поєма в перекладі і з передмовою д-ра Ів. Франка друкуєть ся.

Книжки можна дістати в Книгарні Наук. Товариств ім. Шевченка у Львові, Ринок, ч. 10, або у Івана Калиновича в Бориславі. Хто бажає набути видання „Всесвітньої Бібліотеки“, — хай подасть свою адресу видавництву (в Бориславі), а одержить оплатно жадані випуски і чек на висылку грошей.

Зміст: До політичної кризи на Україні. — Конституція України. — Російська державна конференція в Москві. — Справа українізації війська. — Вибори до городських дум на Україні. — Національна справа і справа автономії на IX зїзді партії народньої свободи (кадетів). — З польонізаційних успіхів в українських землях австрійської окупації. — Самоуправа табору виселенців з Водні в Нідеральмі коло Іреді. — М. Троцький. Господарське положення Росії. — Н. В. Росія і Румунія. — М. Опока. Сумнів. — А. Чайковський. Петро Кошаревич Сагайдачний. — Вісти.

Відповідає за редакцію: Микола Троцький.
З друкарні Адольфа Гольцгавзена у Відні.